

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת ויחי

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 164-542-0548

פרשת ויחי

מפתח העניינים

גדול הדור הוא הלב של כלל ישראל / יעקב אבינו תיקן את חטא אדם הראשון /
התקופה הזו היא סופה של הגלות / שכר קיום התורה והמצוות הוא רק בעולם הבא /
הטעם שאנו מצפים ומבקשים על הגאולה / מזה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח /
שני הדרכים לקירוב הגאולה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין לאמור בך יברך ישראל לאמור טז
ב. בענין מלכות שאול המלך ע"ה טז
ג. בענין ולערב יחלק שלל - [ובענין הנאה משלל עמלק] יח
ד. בענין ויעל עמו גם רכב גם פרשים ט
ה. בענין וימת יוסף בן מאה ועשר שנים כ

מפתח שנות חיים

- מז. הודאה ושבחי המקום ב"ה ל
מח. הזן ומפרנס אביו לג

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין אפית מצה בטפקא לז
ב. בענין פסח שבשלו בחמי טבריא לט
ג. בענין אין לשין במים הגרופים מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

גדול הדור הוא הלב של כלל ישראל

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בפרשת השבוע, פרשת ויחי.

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה.

כתב רש"י: למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם. שעבוד מצרים הנורא התחיל עם פטירתו של יעקב אבינו, וכלשון רש"י, בזמן פטירתו של יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל.

כתב הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ג ה"ז) שהמלך הוא הלב של ישראל. כלומר, כמו שהלב הוא מלך לכל האיברים וממנו תוצאות חיים, כך המלך נחשב לאומה כמו הלב לגוף האדם. ומאן מלכי? - רבנן (גיטין סב.). התלמיד חכם האמיתי הוא הלב של כלל ישראל, והוא זה שמביא חיים לכולם, הן החיים הרוחניים בעבודת ה' והן החיים הגשמיים. ולכן כשיעקב אבינו נפטר נסתמו עיניהם ולבם של ישראל, הלב הוא הכינוי לגדול הדור, יעקב אבינו שנפטר לבית עולמו.

שמעתי מרבתי מעשה שיש בו הרבה מוסר השכל. היה זה אחרי מלחמת העולם הראשונה שהרעישוה ופגעה בכל אירופה, וכל מרכזי התורה שהיו בארצות אירופה כמעט כלו ותמו מן העולם. כאשר ראו אז גדולי הדור שבאותו הזמן את החורבן הנורא, עשו כינוס גדול ובאו בו הרבה רבנים וגדולי תורה כדי למכס עצה ולחשוב מה ניתן לעשות כדי להרים את קרן התורה. בראש הכינוס עמד רבינו החפץ חיים זצ"ל, ומהכינוס הזה יצאו הרבה תקנות חשובות כמו 'ועד הישיבות' ועוד.

והנה, במהלך הכינוס נעמד שם אחד הרבנים ואמר, שלפי דעתו אם הגאון רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל, רבה של וילנא, יסע לארצות הברית וילך לדבר לפני אחינו שבאמריקה על אחיהם שבאירופה, דבריו יעשו פרי לטובה ותהיה היענות גדולה מן הציבור ויתנו ממון ברוחב יד, באופן כזה שיוכלו על ידי הכסף הזה להביא רווחה גדולה לישיבות ואף להקים מחדש ישיבות רבות.

הגאון רבי חיים עוזר שמע את הדברים ואמר, 'אכן אני מסכים לדברים שאם אסע לשם ואדבר על לב אחינו בני ישראל, תהיה לי סיעתא דשמיא להצליח בזה, אבל לאור מצב בריאותי הרופף אני יודע בבירור שלא אוכל לעמוד במסע כזה, ואם אטלטל את עצמי לשם לא אחזיק מעמד בכל תלאות הדרך וזו סכנת חיים לנפשי. לכן, למרות שבאמת זה ענין חשוב מאין כמותו, אסור לי להכניס את עצמי לסכנה גדולה שכזו, ואיני יכול להענות לבקשה שלך'.

אותו גדול לא קיבל את הדברים, התווכח עם רבי חיים עוזר וטען: 'גם אם באמת חלילה המסע הזה עלול לקצר את ימיך, מכל מקום עומד כאן על כף המאזנים כל העתיד של הישיבות הקדושות וכל התקומה המחודשת של כלל ישראל באירופה, ואתה צריך למסור על זה את הנפש'.

סיפרו, שכאן התערב רבינו החפץ חיים זצ"ל בויכוח ואמר, 'נכון, אמת הדבר שצריכים למסור נפש עבור כלל ישראל. אבל מי זה כלל ישראל? - רבי חיים עוזר! הוא כלל ישראל! וכי אתה רוצה שנמית את כלל ישראל בשביל כלל ישראל?! לא יאה כדבר הזה'.

הוא שאמר כאן רש"י, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל. יעקב אבינו הוא הלב של כלל ישראל, ועכשיו בעת פטירתו נסתלק הלב מכלל ישראל. ואיתפשטותא דיעקב אבינו - בכל דור ודור, ותמיד יש את גדולי הדור שהם הלב של כלל ישראל.

ולא רק שהלב הזה ממנו תוצאות חיים לכל ישראל, אלא שבלב הזה כתוב הכל. שמעתי מעשה נורא, שפעם רבינו החפץ חיים זצ"ל הכריז שאסור להכניס שום חכמה חיצונית בישיבות, אלא יש לעסוק רק בדברי תורה בלי שום שיתוף וחיבור עם שאר חכמות למיניהם. וכתב החפץ חיים שהכנסה של חכמות חיצוניות לתוככי הישיבות והקריאה בהם, יכול להיות בגדר של יהרג ואל יעבור.

בא אחד אל רבינו החפץ חיים ושאל אותו, פרסמת שהחכמות החיצוניות האלו הם בגדר של יהרג ואל יעבור, מה המקור לזה?! - אמר לו החפץ חיים: אני אראה לך את המקור. עמד החפץ חיים ופתח את הכפתורים של החולצה שלו עד שגילה והראה לו את הלב, ואמר לו: הנה, פה זה כתוב. זה הלב של כלל ישראל, וזה מקור מספיק נכבד לזה.

ולכן עכשיו שהסתלק יעקב, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד. זה עצמו שהלב של כלל ישראל מסתלק, זה שעבוד נורא. בשיר השירים כלל ישראל משתבחת ואומרת 'אני ישנה ולבי ער' (שיר השירים ה, ט). כשהלב חי, הכל חי. אבל אבוי למי שהלב אצלו סתום, שאם הלב סתום, הכל סתום. וכאן הסתלק הלב של כלל ישראל, ואין לך צרה גדולה מזו.

יעקב אבינו תיקן את חטא אדם הראשון

עוד כתב רש"י ביאור נוסף: דבר אחר, שביקש יעקב אבינו לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו. הפרשה הזו עוסקת בעניני הגאולה העתידה, ואם לא התפרש לנו הקץ בפירוש, מכל מקום יש כאן כמה רמזים בעניני הגאולה.

א. ויש כאן עוד רמז. הכתוב אומר (ישעיה נז, א): 'הצדיק אבד ואין איש שם על לב'. פשוטו של מקרא, שהצדיק אבד, אבל אף אחד לא התעורר מזה ולא למד לקח ומוסר. אבל בשמו של החידושי הרי"ם

הגאון חיד"א ז"ל כותב בספרו חומת אנך (בראשית מ"ז כ"ח) ובספרו נחל קדומים (בראשית שם) דבר נפלא. כידוע בהלכות ספר תורה, בין כל פרשה ופרשה יש רווח והפסק, אולם בפרשה שלנו אין רווח ומיד כשמסתיימת פרשת ויגש מתחילה פרשת ויחי, ללא שום הפסק כלל. אשר על כן דורש החיד"א את סוף הפרשה הקודמת, פרשת ויגש, ואת תחילת הפרשה שלנו כעין סמוכין: 'וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד - ויחי יעקב'. המילה האחרונה של פרשת ויגש היא 'מאד', אותיות אדם, והכוונה היא לאדם הראשון, ועל זה מיד כתוב 'ויחי יעקב'.

מה פשר הדברים? - כל התכלית של כל הדורות, היה לתקן את החטא של אדם הראשון, החטא של נחש הקדמוני. על זה עיקר התקווה והתפילה שלנו: 'לתקן עולם במלכות שדי', אז יהיה 'ה' אחד ושמו אחד'. ובאמת היה זמן שבו כלל ישראל היו קרובים מאד מאד לתיקון השלם, והוא זמן מתן תורה. הוא שאמר הפסוק (תהלים פב, ו) 'אני אמרתי אלהים אתם', הייתם קרובים וכמעט שהגעתם לתיקון עולם, 'אכן כאדם תמותו', חזרתם וחטאתם באותו החטא של אדם הראשון, בזמן חטא העגל.

מגמתו של יעקב אבינו בכל ימי חייו היתה לתקן את החטא של אדם הראשון, וזהו שרמזה כאן התורה בלי שום הפסק כלל: מאד - ויחי יעקב. מפני שכל חייו של יעקב היו בתכלית ובמטרה לתקן את ה'מאד', את חטא אדם הראשון. ובאמת יעקב אבינו תיקן את חטא אדם הראשון לפי בחינתו כמו שאמרו רבותינו בזהר הקדוש, ולכן אמרו (תענית ה:): 'ש'יעקב אבינו לא מת', לפי שלא היתה בו הבחינה והגזירה הזו שנגזרה על אדם הראשון, גזירת מיתה.

מזמרים זה חשב יעקב אבינו שהגיעה העת לגלות את הקץ, 'ויקרא יעקב לבניו ויאמר להם האספו ואגידה את אשר יקרא אתכם באחרית הימים', וידוע מה שאמרו רבותינו שכל מקום שנאמר בו לשון 'הגדה', יש בו 'רזא דמלתא' (כמפורש להדיא בהרבה מקומות בזהר הקדוש הובא בנפש החיים ש"א פי"ג), יש בו איזה רמז וסוד נסתר. ואכן כאן יעקב בא לגלות את

אומרים שהוא ביאר, 'אין איש שם על לב', כלומר - אין עכשיו מישהו שישים על הלב שלנו את דרך התורה והיראה. לפי שכל זמן שהצדיק היה חי בקרבנו, אזי מכח המצאו בתוכנו אנחנו גם הושפענו והלכנו בדרך התורה והמצוות. אבל עכשיו שהצדיק אבד - אין איש שם על לב - אין מי שידריך אותנו בדרך הנכונה וישפיע על לבבנו לתורה ולתעודה. (מובא בספר מאיר עיני הגולה אות תע"א).

הוא שאמר רש"י שכשנפטר יעקב נסתמו עיניהם ולבם של ישראל. מפני שכשאדם גדול נמצא בקרב העם, אז אין את המצב הנורא הזה ש'אין איש שם על לב', כי בעצם קיומו הוא משפיע על כל לבבות ישראל.

הקץ, את הסוד הגדול, אבל, כמו שהביא רש"י, ביקש לגלות את הקץ נסתלקה ממנו שכינה והתחיל לומר דברים אחרים.

וכך גם מבואר בתרגום יונתן: וקרא יעקב לבניו ואמר להון אדכו ממסואבותא, תטהרו מכל טומאה ועוון, ואחוי לכוני רויא סתימיא ארמוז ואגלה לכם סודות סתומים, קיציא גניזיא את הקץ הגנוז, מתן אגריהון דצדיקיא, את מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא, ופורענותהון דרשיעיא, את הפורענות שתבוא על הרשעים, וטלניתא דעדן מה היא את כל השכר העצום שיש בגן עדן. כחדא מתכנשיין תריסר שבטי ישראל, מיד נאספו כל בני יעקב, מקפין דרגשא דדהבא דרביע עלה, הקיפו את מטתו של יעקב שהיתה עשויה זהב, אתגלי יקר שכינתא דה' קיצא דעתיד מלכא משיחא למיתי אתכסי מינייה, התכסה ונעלם ממנו הקץ ולא יכל לגלותו.

התקופה חזו היא סופה של הגלות

אנחנו נמצאים בתקופה, אשר היטיב החזון איש זצ"ל להגדיר אותה: סופה של גלות. תמיד קודם אור היום - החושך מתחזק ביותר, משום שהשמש עוד לא זרחה והכוכבים כבר אספו נגהם, ולכן שורר אז חושך ואפלה ועלטה מרובה, עד שבוקעת קרן אור החמה. כך גם בזמננו שאנחנו נמצאים ערב הגאולה, החשיכה מתרבה יותר ויותר, וכמו שאנחנו רואים לנגד עינינו אשר אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, הן בצער רוחני והן בצער גשמי רח"ל.

אנחנו כולנו מצפים ומחכים לגאולה. ובאמת, אנחנו צריכים לדעת איך לצפות.

האדמו"ר מגור זצ"ל (בעל אמרי אמת) ניצל בחסדי שמים מהשואה האיומה, ועלה לארץ ישראל בשנת ת"ש. כאן הוא חי שמונה שנים, עד יום מתן תורה, חג השבועות

תש"ח, בה הסתלק לשמי מעלה, ועליו אמרו ש'חזרה תורה למקומה ביום מתן תורה'.

באותם שמונה שנים שהיה האדמו"ר מגור בירושלים, לא עלה ולא השתטח אף פעם בהר הזיתים. פעם שאלו אותו, למה הרב לא עולה להשתטח על קברי הצדיקים הטמונים

בהר הזיתים?! והלא אין לך עוד מקום כזה, ששם קבורים גדולי רבותינו עוד מימי זכריה והנביאים ועד רבותינו האחרונים אשר האירו את העולם בתורתם, דוגמת האור החיים הקדוש, הפרי חדש, רבינו הרש"ש ועוד, הקבורים בחלקה הספרדית, וגם בחלקת האשכנזים טמונים גדולי עולם וקדושי עליון, זיע"א, ואם כן למה זה הרב לא עולה לשם?! השיב להם האדמו"ר, אני לא מבין את השאלה... אתם שואלים אותי למה אני לא עולה לשם, אבל אני שואל אתכם, איך אתם מעיזים ללכת לשם?! הרי הפסוק בזכריה (יד, ד) אומר שבזמן הגאולה 'מש חצי ההר', הר הזיתים יבקע, וכי אין זה מפחיד?! אני חושש שמא אעלה להר ופתאום הוא יבקע תחת!

זו התשובה של מי שחי את הגאולה במוחש. לא די במה שנאמר שאנחנו מאמינים, אלא עלינו לחוש את הציפיה. ואמנם מביאים בשמו של רבי אלחנן וסרמן זצ"ל שהיה אומר שבזמן שלנו לאור ריבוי הקשיים שיש בעניני אמונה, טוב להרבות בלימוד ובדיבור בעניני האמונה והגאולה, אבל עדיין אנחנו צריכים להשתדל גם לתקוע את הדברים עמוק בלבנו.

שכר קיום התורה והמצוות הוא רק בעולם הבא

לשם מה עלינו לצפות ולחכות ולקוות לביאת הגואל?! - נראה ממה שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק תשיעי). הרמב"ם מקדים ואומר הקדמה פשוטה, **כי ידוע שמתן שכרן של צדיקים והטובה שנוכה לה, היא חיי העולם הבא.** כאן בזה העולם אין מקבלים את מתן השכר של המצוות, ועיקר השכר שמור לעולם הבא. שנאמר למען ייטב לך והארכת ימים ודרשו רבותינו - לעולם שכולו ארוך. וגם להיפך - הנקמה שנוקמים ברשעים שעונו ארחות הצדק הכתובות בתורה, היא הכרת. זה העונש היותר נורא שיכול להיות, שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה, ודרשו רבותינו בעולם הזה ובעולם הבא, ועיקר העונש הוא לעולם הבא.

ב. והיות ועיקר המגמה שלנו היא לקבל את השכר בעולם הבא, בעולם שכולו ארוך, על אדם להזהר שלא יאכל את עולמו כאן.

רבינו החפץ חיים זצ"ל היה מכתת את רגליו ונוסע ממקום למקום כדי להעמיד את הדת על תלה ולחזק את עניני היהדות. כשהחפץ חיים היה מגיע לאיזו עיר, היו יוצאים עמוך בית ישראל להקביל את פניו, ואלפים ורבבות היו מוחכים לו בתחנות הרכבת. הוא תמיד היה בורח מן הכבוד, והיה תמיד אומר, 'מה רוצים ממני, וכי יש לי קרנים שבאים לראות אותי?!'... והיה משתדל להשתמט מזה, ולכן היה נוהג לנסוע ברכבת באישון לילה כדי להגיע לעיר לפנות בוקר, בזמן שכולם ישנים.

פעם שאל אותו מישוה: כבוד הרב, למה אתה כל כך מחבל תחבולות ומשתמט מהכבוד שחולקים לך?! מילא שלא לרדוף אחרי הכבוד אני מבין, אבל עד כדי כך צריך לברוח ממנו?!

השיב לו החפץ חיים בשאלה, אמור לי יהודי נכבד, האם אשתך מכינה לך חמין לשבת?! אמר לו היהודי, פשיטא, וכי למי אין חמין בשבת? אפילו שני סוגי חמין מכינים, אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.. שאל אותו החפץ חיים, ומתי אתה אוכל את החמין?! בשבת, השיב לו היהודי. שאל אותו החפץ חיים, ולמה אתה אוכל אותו בשבת? הרי ביום שיש כשאתך מעמידה את החמין ריחו הטוב מתפשט בכל הבית, ולמה לא תקח אז את הסיר ותעשה עליו סעודת סיום?! [ואמנם יש כאלו שנהגים כן, אבל לא מאלו אנחנו מדברים..].

אמר לו היהודי, מה זאת אומרת? הרי כל הסיבה שאנחנו מכינים את החמין זה לכבוד שבת קדש, על כן פשיטא שצריך לשמור אותו ליום השבת.

שואל הרמב"ם, אם כן שעיקר השכר של המצוות הוא בעולם הבא, מהו זה שכתוב בכל התורה כולה, וכמו שאנחנו אומרים גם בקריאת שמע, אם תשמעו תקבלו כך וכך, ואם לא תשמעו, יקרה אתכם כך וכך, וכל הדברים האלו הם בעולם הזה. כגון שובע ורעב ומלחמה ושלום מלכות ושפלות, ישיבת הארץ גלות הצלחת המעשה והפסדו, ואם כן יש כאן סתירה גדולה, שמצד אחד אנחנו יודעים שעיקר השכר הוא בעולם הבא, ומצד שני התורה בכל מקום מזכירה שכר בעולם הזה!?

אומר הרמב"ם: דע שכל אותם הדברים אמת היו ויהיו, בודאי שכל מה שכתוב בתורה על שכר המצוות בעולם הזה הוא אמת לאמיתה, אבל הכלל הוא שבזמן שאנו עושים כל מצוות התורה, כשכלל ישראל נזהר בדקדוק ובפרטי המצוות, יגיעו אלינו טובות הנאות העולם הזה כולם, אין ספק שכל הברכות הכתובות בתורה יבואו עלינו, ולהיפך חלילה בזמן שאנחנו עוברים עליהם, על מצוותיה של תורה, תקראנה אותנו הרעות הכתובות. ולדאבונו הרב ראינו את זה נגד עינינו, כאשר כל אותם צ"ח קללות נוראיות שכתובות בפרשת התוכחה, התקיימו בנו. ואף על פי כן, אומר הרמב"ם, אין אותם הטובות מתן שכרן של מצוות ולא אותם הרעות הם סוף הנקמה שנוקמים בעובר על המצוות, אלא כך הוא הכרע של דברים. הקב"ה נתן לנו תורתנו זו, אנחנו קבלנו את התורה, ומכאן הרי מגיע שורש השנאה שיש לאומות עלינו, וכמו שדרשו רבותינו 'הר סיני' - שירדה בו שנאה לאומות העולם. מדוע? - מפני שאז הפך עם ישראל להיות העם הנבחר, זה שדבוק בחי העולמים לעד ולעולמי עולמים, ואילו שאר האומות הם בגדר אשפה העשויה להפנות, וכמו שאמר הכתוב 'ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד'.

תורתנו זו עין חיים היא, אומר הרמב"ם, וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה ונכונה הוא יודע ועובד את ה' יתברך זוכה לחיי העולם הבא לפי גודל מעשיו וחכמתו, כמה שאדם מוסיף יותר ויותר בעסק התורה והמצוות, כך הוא זוכה ליותר ויותר שכר בעולם הבא. והבטיחנו בתורה אם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד אז יסיר ממנו כל הדברים המונעים אותנו מלעשותה, כגון חולי ומלחמה ורעב וכיוצא בהן. כלומר, כל ההבטחות שיש בתורה על השובע ועל השלום ועל הטובה ועל הברכה, כל אלו אינם בגדר של שכר המצוות כלל, אלא הם הסרת המניעות המונעים אותנו מלעסוק בתורה והמצוות, ולהיפך - ישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה, כגון שובע ושלום וריבוי

אמר לו החפץ חיים, הנה, ענית על השאלה שלך. דע לך שמי שאוכל את הכבוד בעולם הזה, מפסיד את השבת, את העולם הבא. יש כאלו שמחפשים בכל דרך שיכבדו אותם, ומוכנים אפילו להתבזות כדי שיתנו להם קצת כבוד. אבל מי שענינו בראשו מחפש תחבולות להמלט מהכבוד בעולם הזה, כדי לשמור את שכר המצוות שלו לעולם הבא.

כסף וזהב, כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להם אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי שנוכה לחיי העולם הבא.

והודיענו בתורה שאם נעזוב התורה מדעת ונעסוק בהבלי הזמן כמו שנאמר וישמן ישורון ויבעט, דיין האמת יסיר מן העוזבים כל טובות העולם הזה ומביא עליהם כל הרעות המונעות אותם מלקנות העולם הבא כדי שיאבדו ברשעם, וזהו מה שכתוב בתורה תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך.. ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך. נמצא פירוש כל הטובות והקללות על דרך זו, כלומר, אם עבדתם את ה' בשמחה ושמרתם דרכו משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקללות מכם עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייתב לך לעולם שכולו טוב ותאריך ימים לעולם שכולו ארוך ונמצאתם זוכים לשני עולמות, לחיים טובים בעולם הזה המביאים לחיי העולם הבא.

מבואר ברמב"ם שהתכלית והשכר הוא רק בעולם הבא, וכל הטובות הכתובות שיבואו עלינו בזה העולם אם נשמור את מצוותיו, הם רק אמצעי וסיוע כדי שאדם יהיה פנוי לעסוק בתורה ולקיים את המצוות. ואם אדם לא נזהר לשמור את דרך התורה והמצוה, אז באים עליו הטרדות הרבות כגון מלחמה ורעב, ואז אינו יכול לעסוק בתורה ומאבד את חלקו לעולם הבא. וכמו שכתוב בספר חסידים (סימן פ"ד) [ועיין שם (סימן תק"פ וסימן תר"ד) ע"ש].

הטעם שאנו מצפים ומבקשים על הגאולה

וכאן ממשיך הרמב"ם וכותב את הדברים הבאים: ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיחם וחכמיהם לימות המשיח. אנחנו נמצאים עכשיו בסופה של גלות, ומבקשים ומצפים כבר לגאולה. מדוע? מה הטעם שאנחנו כל כך מבקשים ומחכים למשיח בן דוד?! יש כאלו שדואגים רק לגופם, והסיבה שהם כל כך רוצים שיבוא המשיח, היא כדי שיהיה להם טוב. שיפסיקו להם צרות הגוף והבעיות הגשמיות. וצריך להוציא מן הטעות הזו.

מספרים שפעם הגיע זקן מופלג אל האדמו"ר מקוצק, ואמר לו: 'כבוד הרב באתי ליטול עצה ממך'. 'במה העניין', שאל האדמו"ר, והזקן השיב: 'תראה כבוד הרב, אני כבר זקן ולא נותר לי עוד הרבה זמן לחיות. באתי להתיעץ עם הרב, אולי כדאי לי לעלות לארץ ישראל, בה אחיה את שנותי האחרונות ובה אטמן'.

פנה אליו האדמו"ר, תגיד לי את האמת. הרי אתה כבר זקן מופלג וטלטלות הדרכים לא פשוטות יהיו בשבילך. אמור לי, מה באמת הסיבה שאתה רוצה דווקא עכשיו לעלות לארץ ישראל?! וכי פתאום עכשיו לעת זקנתך נכנסה בך אהבת ארץ ישראל?! - אמר לו היהודי, אני אגיד לרב את האמת לאמיתה, ללא כחל ושרק. הגמרא אומרת במסכת כתובות (ק"א א') שאלו שנפטרו בחוץ לארץ ונקברו שם, לעת תחית המתים עושה להם הקב"ה

מחילות ומתגלגלים בהם ובאים לארץ ישראל, ואני רוצה לחסוך לי את הגלגול מחילות... אני לא רוצה להתגלגל מארצות פולין עד ארץ ישראל כמה מאות ואלפי קילומטרים, אלא אלך עכשיו ואקבר בארץ ישראל בהר הזיתים ואפטר מכל זה...

אמר לו האדמו"ר מקוצק זצ"ל, פלא פלאות! כל כך אתה אוהב את הגוף שלך, שאתה דואג לו גם כן לאחר מיתה? כל אחד דואג לגוף שלו בעודו חי, מאכיל אותו ומשקה אותו וכהנה וכהנה, אבל אתה דואג לו גם לאחר מיתה שלא יסבול בגלגול מחילות?! כזה דבר עוד לא שמענו...

יש הרבה כאלו שמדברים ושמחכים לגאולה, ואת טובת גופם הם מבקשים. אבל אומר הרמב"ם, תדע לך מפני מה נתאוו כל ישראל לימות המשיח, כדי שינוחו מהמלכויות שאינם מניחות לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן. זו הסיבה שאנחנו מבקשים את הגאולה, כדי שנוכל להיות עבדי ה' יתברך ברמ"ח אברים ושס"ה גידים בלב ונפש חפצה, בלי טרדות של אומות העולם, בלי גזירות וצרות.

אבל לעת גאולה וישועה - ימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כדי שיוכו לחיי העולם הבא. לפי שבאותן הימים תרבה הדעת והחכמה והאמת, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

לפני כמה שנים נפגשתי עם יהודי, שלא עלה בידו להנשא. הוא השתדל, אבל לא עלתה בידו, ובאמת זה צער גדול. ואז אמר לי אותו אחד, 'אבל תדע לך שאני מאמין בביאת

ג. בפסוק הזה גם מסיים הרמב"ם את חיבורו הגדול בסוף הלכות מלכים (יב, ה), 'כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים'. בספר שומר אמונים (דט"ו ע"ב) מביא בשמו של רבינו האריז"ל שהוא אמר, אם יש כזו הבטחה שלעתיד לבוא הארץ תמלא דעה כמים לים מכסים, שמוא יבוא אדם ויאמר למה לי עכשיו כל הטורח הגדול הזה לעסוק בתורה?! אחכה שתבוא הגאולה ואז רוח הקדש תשפך על כל ישראל, וכולם יהיו חכמים ונבונים, ובכללם אני. למה לי עכשיו לעמול בתורה ביגיעה ובנידוד שינה?! **אבל**, אמר האריז"ל, בא ותתבונן במשל שאמר הפסוק. 'כי מלאה הארץ דעה את ה' זו אמת, ורוח הקדש אכן תמשך ותשפיע על כולם. אבל 'כמים לים מכסים' - כמו שמי שעומד על שפת הים ומביט על הים נדמה לו שכל הים שווה, אבל באמת זה לא כך ובים יש עומקים עומקים, והעומק של הים קרוב לשפת הים הוא רק כחצי מטר וככל שאתה מתקדם יותר ויותר כך העומק יותר ויותר גדול, ויש מקומות בלב ים ששם עומק המים הוא קילומטרים, כך גם יהיה לעתיד לבוא. בודאי נכון הדבר שרוח הקדש תשפיע על כל אחד, אבל כמה היא תשפיע עלי? - כל אחד לפי יגיעתו ועמלו עכשיו. מי שטרח עכשיו והתאמץ בקיום התורה והמצוות כדבעי, אזי לעתיד לבוא תושפע עליו רוח קדושה וטהרה מה שאיננו יכולים לתאר ולשער, אבל מי שלא עמל ולא יגע ולא טרח, יקבל איזה טפטוף קל מן השמים..

המשיח, ואז יהיה טוב לכולם ובוודאי שגם אני אמצא אז את בת זוגי! אמרתי לו, השי"ת יהיה בעזרך, אבל ישמעו אונך מה שאתה מוציא מפיך, בשביל מה אתה מחכה למלך המשיח? - כדי שהוא יהיה לך לשדכן... וכי בשביל זה כלל ישראל סבל כל השנים ונשפך דמו כמים, כדי שבסוף תהיה לך דירה טובה, אשה טובה ופרנסה טובה?! הנה לנו מה שאומר הרמב"ם, בשביל מה התאוו כל כלל ישראל לימות המשיח?! - רק לדבר הזה, שנוכל לעסוק בתורה ובמצוות כהוגן. אנחנו מכירים את עצמנו ויודעים שבזמן שיש לנו טרדות ובלבול הדעת קשה לנו לעסוק בחכמה ובעבודת ה' כמו שצריך, אבל בזמן שתבוא הגאולה נוכל להיות עבדי ה' בלי היסח הדעת ובלי טרדות.

איך תרבה הדעת באותם הימים? - ממשיך הרמב"ם: אותו המלך שיעמוד מזרע דוד שאנחנו מחכים לו כולנו, בעל חכמה יהיה יותר משלמה, ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו, נבואה הוא יהיה רק קרוב למשה, כי מיסודי התורה שלא קם כמשה נבואה ולא יקום כמשה, ולפיכך ילמד את כל העם ויורה אותם דרך ה' ויבואו כל הגוים לשומעו שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים. וסוף כל השכר כולו והטובה האחרונה שאין לה הפסק וגרעון הוא חיי העולם הבא.

לכן עלינו לדעת לשם מה אנחנו מצפים לגאולה ולמה אנו חותרים - כדי לדעת את ה' ולעבדו בלבב שלם. כדי שנוכל לעסוק בתורה ובדעת ה' בלב פנוי מטרדות ודאגות, בשמחה ובטוב לבב.

מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח

מה הדרך שאנו יכולים להנצל בה מחבלי משיח, ולקרב על ידה את הגאולה?! את השאלה הזו שאלו תלמידי רבי אליעזר הגדול את רבם. כך אומרת הגמרא במסכת סנהדרין (דף צח:), 'שאלו תלמידי רבי אליעזר את רבי אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח'. רבי אליעזר הגדול הוא התנא האלהי רבי אליעזר בן הורקנוס, שתלמידיו היו מגדולי החכמים, כגון רבי עקיבא וחביריו.

ותלמידי רבי אליעזר, התנאים הקדושים שהיו צופים ברוח קדשם מסוף העולם ועד סופו, ידעו מה עתיד להיות בתקופת חבלי משיח, וראו בעיני שכלם את גודל הדחק הצער והיסורין למיניהם שיהיו בדור ההוא הדור האחרון. על כן שאלו את רבם, רבי אליעזר, ללמדנו רבינו, מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח, איך ובמה יוכל להנצל מהצרות שיהיו באותה התקופה.

השיב להם רבי אליעזר, אין ישועה אלא רק בדבר אחד. 'עסוק בתורה ובגמילות חסדים'. רבי אליעזר הגדול גילה לנו כאן סוד. הדרך היחידה להנצל היא לעסוק בתורה וגמילות

חסדים. ויש כאן דקדוק גדול, שלא אמרו "ילמד תורה" או "יעשה חסד" בעלמא, אלא יעסוק בתורה ובגמילות חסדים. כמו שאדם בעסקי חיי שעה שלו טורח ומשתדל ומתאמץ, וכל אחד שיש לו עסק הוא חי אותו בכל שעה ובכל עת, כאשר הוא אוכל - הוא חושב על העסק שלו, וכאשר הולך לישון - חושב על העסק שלו, כך על אדם לטרוח ולהתאמץ בעסקי תורה וחסד. לא שיהא אדם מגיע לשיעור תורה ומרגיש שעשה טובה שבא לשיעור, אלא עליו לחיות את התורה, והידיעה הזו שהתורה היא העיקר וכל הדברים האחרים בטלים ומבוטלים צריכה להיות חיה בקרבו.

והוא הדין בחסד. אי אפשר להסתפק במה שאדם נקלע לידיו פעם איזה עשיית חסד, ואז הוא עושה ויוצא בו ידי חובה. רבינו הגדול החזון איש זצ"ל כותב באחת מאיגרותיו לבן תורה "הייתי רעב לדעת משלומך" (קובץ אגרות ח"ב סימן קצ"ט). וזו לא מליצה. החזון איש הרגיש באמת רעב. כמו שאדם לא אכל ג' ימים והבטן שלו מקרקרת מרעב, כך החזון איש היה רעב לדעת מה שלום הבחור שלא שמע ממנו כמה זמן. וזה עיקר ענין החסד, שיהיה מוטבע בנפשו של האדם. הקב"ה לא מצווה אותנו על עשיית חסד, אלא על אהבת חסד (מיכה ו, ח). הוא מה שאמר כאן רבי אליעזר הגדול 'יעסוק בתורה ובגמילות חסדים', תראה את עניני הגמילות חסדים כאילו הם העסק שלך, ותטרח ותשתדל להוסיף בהם עוד ועוד.

הגאון רבי אליהו דושניצר זצ"ל, אשר עליו העיד החזון איש שהיה מל"ו הצדיקים, היה מיוחד מאד במידת החסד, וכל מחשבותיו תמיד היו איך הוא יכול לעזור לאחרים. על אחת כמה וכמה שתמיד היה חרד ודואג שלא יצטער מישהו בגללו. ספרו שאם היה מגיע מישהו להתארח אצלו בביתו, היה נכנס לבית שלו בלי הנעלים. כבר בחדר המדרגות היה חולץ את נעליו, וכך נכנס לבית כשהם בידו. מדוע? - שמא האורח הלך לישון, ואם יכנס עם הנעלים שמא ישמע האורח את קול הפסיעות ויתעורר.

רבי אליהו דושניצר כשהיה נוסע באוטובוס, לעולם לא היה לוחץ בפעמון לאותת לנהג על כוונתו לרדת בתחנה. אם מישהו היה צריך לרדת שם והיה לוחץ, היה רבי אליהו יורד אתו. אבל אם לא היה אף אחד אחר שרוצה לרדת ולוחץ, הוא עצמו לא היה לוחץ והיה ממשיך בנסיעה לתחנה הבאה. פעם שאלו אותו, כבוד הרב, הרי אתה היית צריך לרדת בתחנה זו וזו, ולמה לא לחצת על הפעמון?! התפלא רבי אליהו דושניצר, וכי מה זו עלה על דעתכם, שאני אעצור אוטובוס שלם על כל היושבים בו בשבילי ולצורך עצמי?! - היה לא תהיה...

אמרו רבותינו (ברכות לב:) ארבעה דברים צריכים חיזוק. אפילו שאלו הם דברים ידועים ופשוטים, אפילו הכי הם צריכים שינון וחיזוק וקיום מדי יום ביומו. התורה והחסד הם דברים המפורסמים לכל בחשיבותם, ואף על פי כן הם צריכים חיזוק תמידי.

שני הדרכים לקירוב הגאולה

האור החיים הקדוש בפרשת השבוע, פרשת ויחי, מגלה כאן בפסוקים של ברכות יעקב לשבטים סודות נפלאים מתורתנו הקדושה^ד.

בברכה שבירך יעקב את יהודה הוא מדבר על הגואל ואומר: לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין גליו עד כי יבוא שילה ולו יקחת עמים. מה הכוונה 'לו יקחת עמים'? - אומר התרגום אונקלוס: לא יעדי עבד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא, עד דייתי משיחא דדיליה היא מלכותא ולה ישמעון עממא. כלומר, למלך המשיח יכנעו אומות העולם ויעשו את שיצווה עליהם.

אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתנוונו כבס ביין לבושו ובדם ענבים סותה, כותב האור החיים הקדוש: יתבאר הפסוק הזה, על דרך אמרם ז"ל כי הגלות הרביעי שבו יגלה הגואל העצום צריך שתהיה ביד ישראל מצות עסק התורה, בזמן הזה שאנחנו בסוף הגלות השחורה הזו, על כל אחד ואחד לדעת שבשביל הגאולה אנחנו צריכים שתהיה התורה בידנו, ולא די בלימוד התורה גרידא, אלא צריך שיהיה זה בבחינת עסק התורה, וכמו שהזכרנו מדברי הגמרא בסנהדרין. וכל אחד צריך לחנך בידיעה הזו את רעייתו ואת בני ביתו, כי אפילו את הבנות שפטורות מלימוד תורה יש לחנך על דעת שיהיו עוזרות ומסייעות לבעליהן ולילדיהן לגדול בתורה ויראת שמים. לכולם צריך שיהיה חלק ונחלה במצוה זו של לימוד התורה. וזולת זה, אומר האור החיים, יתעכב מלבוא.

זו היא הסיבה לעיכוב ביאת הגואל - ביטול התורה. והענין הזה נרמז כאן בפסוק, אמרו 'כבס ביין' פירוש, כי כוחו של המלך המצופה שילה שמו, הוא בחינת עסק התורה שיתעסקו ישראל ביינה של תורה, ואמר כי באמצעותה יהיה לבושו, שהוא, הלבוש - כינוי למלכות נכון אליו ללבשו. ואמרו 'ובדם ענבים סותה' נתכוון לומר כי אם יגיע זמן הגאולה ולא ימצא בנו יין, פירוש - שאין בנו תורה, תהיה הגאולה באמצעות עול ותוקף הגלות אשר יצרון האומות לישראל. ואנחנו רואים את זה בעינינו יום יום, כאשר מגיעה עת הגאולה ואנחנו לא הכנו את עצמנו כראוי, אזי הלילה באים ומתרגשים צרות רבות על ישראל, וזהו ה'דם ענבים סותה'.

ד. כאן הוא מספר את החלום הנורא שחלם, על מה שאמרו בזהר כי סטרא אחרא נקבה יותר חזקה מהזכר. אנחנו לא מבינים בזה אבל מבואר מדבריו שיש בחינה של נקבה בכוחות הטומאה והיא יותר חזקה מן הזכר. ומספר האור החיים על עצמו: וכחזיון הזה הראוני בחלום הלילה שהתאבקתי במלחמה עם הזכר מכוחות הטומאה והיה קל בעיני להכניעו והפלתי אותו בכוחי, אבל את הנקבה התאמצתי בכל כוחי כמה פעמים ואחר כמה טרחות יכולתי להשליכה כמה מעלות למטה בארץ אך לא כבעלה הזכר, עד כאן לשונו. והרי זה פלא פלאות מה היה עסקו של האור החיים בעת שנס את שנתו, וכמה היה רב גובריה. זיע"א.

כאמרום ז"ל כי כשיגיע הקץ הנחתם ולא יהיה בישראל זכות לנאלם, כשיגיע זמן הגאולה והזכות שלנו לא תהיה מספיקה בשביל לגאול אותנו גאולת עולמים, יעמיד להם מלך קשה כהמן, כלשון רבותינו, והוא אמרו 'ובדם ענבים' כי באמצעות היסורין יודככו הנפשות ויתבררו ניצוצות הקדושה כדרך שיתבררו באמצעות בחינת התורה, אלא שזו מלאכתו נאה וזו מלאכתו בלתי נאה.

מבואר מדברי האור החיים הקדוש, שאלו הם שני הדברים שיכולים להביא את הגאולה. או לימוד התורה, או היסורים והצרות חלילה. שניהם פועלים את אותה הפעולה ומקרבים את ביאת המשיח, אלא שזו מלאכתו נאה וזו בלתי נאה. ואשריו ואשרי חלקו של מי שישים את עצמו באהלה של תורה, ועל ידי זה ימנע מכלל ישראל צרות רבות ורעות, ויקרב את הקץ המקווה.

שמעתי מאחד מגדולי התורה בדורינו שאמר, הן אנחנו נמצאים עכשיו על סף ביאת המשיח. וכשפתאום יבוא מלך המשיח, אזי מי שימצא באותה העת כשהוא מסתופף בצל התורה, עוסק בה ומשתדל בה, אשריו ואשרי חלקו. אבל מי שבשעה שמלך המשיח יבוא ימצא עצמו עוסק בהבלי הזמן, אני לא מקנא בו...

ומוסיף האור החיים, ואמרו 'ענבים', כי באמצעות היסורים תגמר ההכנה כגמר בישול פרי הגפן שהם הענבים, ויש כאן רמז של נחמה, שחלילה לא ישלטו האומות לשפוך דם לזמור אילן או ענף או אשכול, לעשות הכרתה גמורה לא יוכלו, אלא ענבים, פירוש גרגרים. אבל גם הגרגרים האלו הם יקרים לנו, וכל טיפה של דם שנשפך מכלל ישראל הרי זה צער נורא ואיום. ואמר 'דם ענבים סוטה' - לרמוז מדרגה קטנה למטה מהכסות כי ה'סוטה' ירצה לשון כיסוי ההכרחי לשון מסווה, והכוונה בזה, הנמשל - כי הפרש גדול יהיה בין אם תהיה הגאולה באמצעות התורה והמצוות או יתגלה בגילוי מלכות עליון מלך המשיח, אם תהיה באמצעות הנקמה אשר תהיה בישראל ואז יהיה בבחינת עני ורוכב על חמור.

אם נזכה ובאמצעות התורה נקרב אנחנו את ביאת הגואל, אזי תהיה הגאולה באופן של 'גילוי מלכות עליון' נוראית כמלך ממש, אבל אם חלילה נתרשל ונצטרך לקירוב הגאולה בדרך השניה של צער ויסורים, אז תהיה הגאולה באופן אחר, של עני ורוכב על חמור.

ה. ואמנם יש כאן נחמה גדולה, שסופו של אותו מלך יהיה גם כן כמו המן. המן הרשע על ידי הגזירה הנוראה שהוציא על ישראל להשמיד להרוג ולאבד את כל ישראל ביום אחד גרם לכלל ישראל לעשות תשובה 'שק ואפר יוצע לרבים', והתשובה של ישראל התקבלה לפני המקום והסוף היה שאת המן ואת בניו תלו על העץ. גם המלך הרשע הזה יגרום שעל ידי כל הגזירות והרדיפות שלו כלל ישראל יעשה תשובה, ובסוף גם אותו יתלו על העץ.

המפתח לכל זה נמצא בידינו. מי שיש לו קשר חלק ונחלה בתורה הקדושה, גורם לקרב את הגאולה בבחינה הזו של גילוי מלכות עליון. אנחנו לא יודעים איך תראה הגאולה העתידה, אך רבי סעדיה גאון לימד אותנו יסוד גדול. שכך כתב רבי סעדיה גאון (עיין מגיד דבריו ליעקב גליון י"ב דף י"ז וש"ס), התבונן ותראה שכאשר אברהם אבינו שאל את ה' יתברך 'במה אדע כי אירשנה', השיב לו הקב"ה 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה'... ולבסוף מסיים הקב"ה בנחמה 'וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי'. אותה אומה שתשעבד את ישראל 'דן אנכי', תקבל את עונשה.

הנה בשני מילים שאמר הקב"ה 'דן אנכי' כלולים כל הנקמות והמשפטים שעשה הקב"ה במצרים. כל עשרת המכות, כל הניסים וכל המופתים שהיו במצרים ובקריעת ים סוף, על כל הפרטים הכתובים בדברי רבותינו, כל אלו מונחים בשני מילים: 'דן אנכי'. אם כן, אומר רבי סעדיה גאון, תעשה קל וחומר ותבין מדעתך, אם משני מילים של הקב"ה יצאו כל כך הרבה פלאות, על אחת כמה וכמה בענין הגאולה האחרונה, שעליה לא כתוב בתורה שני מילים בלבד אלא פרשיות שלימות, וכל ספר ישעיה הולך על ענין הגאולה והנחמה כמו שאמרו בגמרא (בבא בתרא י"ד ב'), וכן כל הנביאים כולם התנבאו על הגאולה, ומי יודע איך היא תראה וכמה פלאות ופלאי פלאות יעשו אז.

אך כל זה תלוי כיצד תבוא הגאולה. המלך והעני הם שני הקצוות. הגבוה והנכבד והחשוב מכולם הוא המלך, והעני הוא השפל שבעם. אם תבוא הגאולה על ידי שאנחנו נתחזק ונתאמץ יותר בעסק התורה, או אז תהיה הגאולה בגילוי מלכות עליון. אבל אם חלילה נתרשל בעבודה, יהיה זה בבחינת עני ורוכב על חמור.

לכן עכשיו שכולנו יודעים ומרגישים שאנחנו נמצאים בערב הגאולה, למרות ריבוי הטרדות הפרטיות והכלליות, על כל אחד לדעת שהתורה היא סם חיים, ועל כולנו להתחזק יותר ויותר לקבוע עתים לתורה, אם בשיעורי תורה ואם בבית, ולחנך את הבנים בדרך התורה והמצוות. ומי שיעשה כך אשריו ואשרי חלקו על שזכה שיש לו חלק ונחלה בקירוב הגאולה, וה' יהיה בעזרנו שזוכה לגאולה שלימה בקרוב. אמן.

חידו"ת פרשת ויחי

א. בענין לאמור כך יברך ישראל לאמר

בראשית (מ"ח כ'): "ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה".

ובם"ד נתעוררתי להבין שהרי הפירוש היותר מוסכם ומקובל לתיבת "לאמר" הוא "וכך הוא אמר", וכלשון רש"י ז"ל בפירושו לספר עזרא (א' א'): לאמר "וכה אמר", ועיין רש"י עזרא (ט' א') ע"ש, ואחריו פירש כן נכדו ברשב"ם ז"ל בראשית (ח' ט"ו, ול"ב ה'), ושמות (א' כ"ב), ויקרא (א' א', וי"א א'), עיין שם.

וזו לשון הגאון מלבי"ם ז"ל בפירושו לירמיה (ג' א'): "**לאמר** - מלה זו פירושה **תמיד** וכה אמר, כמו וידבר לאמר, ויצו לאמר", עוד עיין לו בהתורה והמצוה ויקרא (א' סימן ג' דרמ"ח ע"ג), וכן כתב רבינו הגר"א ז"ל בפירושו לספר יהושע (א' א' ושם י'), וגם במצודת דוד יהושע (ב' א') כתוב: לאמר, וכה אמר", ואני מצאתי עוד כן במצודת דוד יהושע (כ"ב כ"ד), ודברי הימים ב' (ל"ו כ"ב), וישעיה (ד' א', וח' א'), ועיין בזה בספר היקר שערי אהרן שמות (ו' י'), ובעניוטי תמוה מאד אצלי מה שכתב הגאון המובהק רבי ישעיה ברלין ז"ל בספר שאילת שלום (שאילתא כ"ח אות מ"ב) ע"ש, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"י (סימן נ"ג דף קפ"ה), ובחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן כ"ח) ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

ולכאורה יש לעיין ולהתבונן איך יתפרש כאן הפסוק ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך ישראל לאמר, ותו תרתי לאמר למה לי, ותו מדוע לאמור ראשון מלא ו' והשני לאמר חסר, ורשמתי דרך לימודי למזכרת עד שנעיינן בה בס"ד.

אחר זמן רב מצאתי בספר הזהר הקדוש ח"א (דרל"ג ע"א): "פתח רבי יהודה ואמר ויברכם ביום ההוא לאמור כך יברך ישראל וגו', ויברכם ביום ההוא, מאי ביום ההוא, דהא סגי דקאמר ויברכם. ותו, כל לאמר כתיב חסר, והכא לאמר בוי"ו כתיב, ומאי שנא" עיין שם.

ב. בענין מלכות שאול המלך ע"ה

בראשית (מ"ט כ"ז): "בנימין זאב יטרף, בבוקר יאכל עד, ולערב יחלק שלל". ועיין בדברי תרגומים.

ופירש רש"י ז"ל: "בנימין זאב יטרף, זאב הוא אשר יטרף וכו', וניבא על שאול שיהיה נוצח באויביו סביב, שנאמר ושאול לכד המלוכה וילחם במואב ובאדום וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד, לשון ביזה ושלל המתורגם עזאה, ועל שאול הוא אומר שעמד בתחילת בוקרן וזריחתן של ישראל".

ונכדו הרשב"ם ז"ל פירש: "בנימין זאב יטרף, על שאלו שהיה מלך ראשון נתנבא, שפשט בכל סביבותיו בכל האומות, וכתוב שם בכל אשר יפנה ירשיע, שחיבל בכל האומות, וגם בנימין היה עם מלכי יהודה הצדיקים אשר גברו על האומות, כדכתיב באסא וביהושפט וביחזקיהו".

וזו לשון רבינו החזקוני ז"ל שם: "בנימין זאב, שאלו שלא נמשכה מלכותו נמשל לזאב טורף שאינו מתעכב על טרפו, אבל מלכות בית דוד שנמשכה מלכותו נמשלה לאריה שאינו בורח אלא עומד על טרפו. זאב יטרף, יטרף רוב בהמות כל כך, שבכל בוקר תהא אכילתו מספקתו עד לערב".

ומבואר באר היטב שכל רבותינו המפרשים ז"ל פירשו שכוונת יעקב אבינו ע"ה כשברך לבנימין בברכת זאב יטרף וכו' על **שאלו** המלך ע"ה נתכוין, ומקור דברי המפרשים בדברות חז"ל במדרש אסתר רבה (פ"י ס"ג): "כי מחה אמחה את זכר עמלק, מחה בעולם הזה, אמחה לעולם הבא, את זכר עמלק זה המן קרי ביה זכר עמלק, ואף יעקב אבינו רמזה בברכת השבטים הדא הוא דכתיב **בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד זה שאלו**, שהיה בקרן של ישראל שהיה תחילה למלכים והיה משבט בנימין, והכה את עמלק ובזו את כל אשר להם", וכעין זה במדרש תנחומא (פרשת ויחי ס"ד) ע"ש.

וראה זה פלא כי ראיתי בס"ד שכל הפסוק "בנימין זאב יטרף בערב יאכל עד ובבקר יחלק שלל", עולה בגימטריא "נתנבא על המלך שאלו בן קיש ממטה בנימין", וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא קדישתא.

ורבינו חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שם כה כתב: "בנימין זאב יטרף, נתכוון אל שאלו שעשה מעשה זאב שטורף במהירות, כי מנהג הזאב הוא שאינו מתעכב בטריפתו אלא כל כך הוא ממהר וטורף, כמו כן עשה שאלו ולא המתין לזמן שקבע לו שמואל, אלא מהר לטרוף **עמלק**, ומזה היה סיבה שלא אכל בבקר, ונפסקה מלכותו" עכ"ל.

ויש להבין שהרי בספר שמואל א' (י"ג ח') במעשה שמואל ושאלו, מבואר ששאלו שלא המתין לשמואל לא עם **עמלק** היה, אלא עם **פלשתים** היה עיין שם, וצ"ב.

ושמא טעות סופר נפלה כאן בדברי רבינו אור החיים ז"ל, ובמקום מה שכתב **עמלק**, צריך לומר בדבריו **פלשתים**, אמנם עיינתי בספר אור החיים דפוס ראשון שהדפיס רבינו חיים ן' עטר ז"ל עצמו וראיתי שם (דפ"ד ע"ב) שהגירסה כמו שלפנינו "עמלק", וצ"ב.

והנה כבר העירוני על כך בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן ח' הערה ד'), ואחר כך אמר לי בני יקירי חכם ונבון רבי עמנואל הי"ו שבספר אור החיים הנדפס עם פירוש "אור הבהיר" מחק תיבת עמלק, ואין לי ספר זה, לראות דבריו וטעמו בזה, וצע"ע.

ובמקום אחר הראיתי בס"ד דשורש פלשתים כשורש עמלק, שעמלק מדתו "לץ" כדרשתם בשמות רבה (פכ"ז ס"ו וש"נ), וכמבואר בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן י'), וכן פלשתים מדתם "ליצנות", כאומרם להדיא במסכת עבודה זרה (כ' א') פלשתים ליצנים היו, ועיין בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) ועוד נתבאר במקומו בס"ד, וכאשר שאלו המלך ע"ה לא השמיד את עמלקים הליצנים, נפל ביד פלשתים הליצנים ודוק.

עוד יש להבין דברי רבינו אור החיים ז"ל באומרו שהסיבה והטעם שנפסקה מלכות שאול המלך ע"ה, היתה כיון שלא המתין לזמן שקבע לו שמואל הנביא ע"ה וכו', והלא בספר שמואל א' (פרק ט"ו) מבואר שהסיבה היתה כיון ששואל המלך ע"ה לא שמע לציווי השי"ת ולא מחה את עמלק והשאיר את אגג ובהמותיו, ולכן קרע ה' ממלכתו ונתנה לרעו הטוב ממנו ע"ש. [ועיין בהגהות הגאון מהר"צ חיות ז"ל יומא (כ"ב ב') ודוק היטב].

ועיין בחיבורי טוב להודות ח"ד (סימן כ"ג) מה שכתבנו, ולפי דברינו שם חושבני שיתבאר דברי רבינו אור החיים הקדוש זיע"א שהבאתי לעיל עיין שם.

ג. בענין ולערב יחלק שלל - [ובענין הנאה משלל עמלק]

בראשית (מ"ט כ"ז): "בנימין זאב יטרף, בבוקר יאכל עד, ולערב יחלק שלל". ועיין בתרגומים. ופירש רש"י ז"ל: "בנימין זאב יטרף, זאב הוא אשר יטרף וכו', וניבא על שאול שיהיה נוצח באויביו סביב, שנאמר ושואל לכד המלוכה וילחם במואב ובאדום וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל עד, לשון ביזה ושלל המתורגם עדאה, ועל שאול הוא אומר שעמד בתחילת בוקרן וזריחתן של ישראל, ולערב יחלק שלל אף משתשקע שמשן של ישראל על יד נבוכדנצר שיגלן לבבל, יחלק שלל מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו את שלל המן שנאמר הנה בית המן נתתי לאסתר".

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו ובחרת בחיים בראשית שם (ר"ט ע"ב) שכתב: "לערב יחלק שלל, שיאכל שלל המן וכו', קשה ממה שכתב [רש"י] אסתר (ט"ו) על הפסוק ובביזה לא שלחו את ידם, ויש ליישב וכמו שכתבתי במקום אחר".

ובך הם דברות רש"י ז"ל אסתר שם: "ובביזה לא שלחו את ידם, שלא יתן המלך עין צרה כממון". **ובעניותי** לא הבנתי היטב מה היה קשה לו לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בדברי רש"י ז"ל, כי לכאורה פשוט שיש לחלק אם המלך עצמו נתן ממון הרוגי מלכות למי שחפץ ביקרו, כעובדא דבית המן שהמלך עצמו נתן לאסתר, ואז אין חשש שמא תהיה עינו צרה, אחר שהוא בכבודו ובעצמו נתן וחילק, לבין לקיחת ממון של הנהרגים על ידי ישראל, שאז יש חשש מעינו הצרה והרעה של המלך, ובפרט במלך צורר טפש והפכפך כאחשורוש הרשע, ולכן בביזה לא שלחו ידיהם, ועיין בארוכה בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן כ"ט) וצרף לכאן.

והגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר בראשית שם כה כתב: "בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל, במדרש פירשו על מרדכי ואסתר, ואינו פשוטו של מקרא, שהרי הם בבזה לא שלחו ידם, ובית המן לא נתחלק".

והנה זו לשון רבותינו במדרש תהלים (מזמור כ"ב): "יאכלו ענוים וישבעו. זה מרדכי ואסתר. תנא, לשלשה חלקים נחלק ממנו של המן, שלישי, למרדכי ואסתר. ושלישי, לעמלי תורה. ושלישי, לבנין בית המקדש. ושלשתן נאמרו בפסוק אחד, יאכלו ענוים וישבעו, זה מרדכי ואסתר. יהללו ה' דורשיו, אלו עמלי תורה. יחי לבכס לעד, זה בנין בית המקדש" ע"ש.

ולבאורה מבואר דאכן בית המן נתחלק, ובמסכת מגילה (י" סע"ב): "ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן, לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר, דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן", וכן הוא במדרש קהלת רבה (פ"ב סכ"ו), עיין שם.

ובמדרש במדבר רבה (פ"י ס"ב): "וכשוכב בראש חבל זה היה המן, שבקש להרוג את כל היהודים הם ובניהם, ולבוז את ממונם, ובקש לתלות את מרדכי, לכך הגיע לו מידה כנגד מידה, שמת הוא ובניו ולקח מרדכי ממונו וכו', חבל כתיב זה היה המן שנחנק בחבל, ומניין שהיה ממונו למרדכי, שנאמר ותשם אסתר את מרדכי על בית המן - מידה כנגד מידה". [ועיין בחיבורי הנכחי בענין הצילני מיד אחי, ובענין וישמע יתרוו ד"ה וראיתי, ובענין ולערב יחלק שלל ד"ה ובמדרש, ובחיבורי טוב להודות ח"ד (ס"ס י"ט) בענין שהנהגה עם עמלק היא "מידה כנגד מידה" עיין שם וצרף לכאן].

ובתרגום יהונתן בן עוזיאל לספר שמואל א' (כ' ה'): "על בנויה דהמן אתנביאת ואמרת, דהוון שבעין בלחמא וגאין בעותרא וסגיאין בממונא אתמסכנו, תבו לאתגרא בלחם ומזון פומהוון, מרדכי ואסתר דהוון חשיכיין ומסכניין עתרו ואיתנשיאו ית מסכונתהוון", ועיין בארוכה בחיבורי יד סופר ח"ב במילואים (אות ה' דף ק"ג) ובהוספות בגליון שם.

וראיתי לרבינו אלעזר מגרמייזא ז"ל בספרו רוקח על התורה בראשית (שם דף שכ"ב) שכתב: "יחלק שלל, מסיים ברכתו בל', כי ל' פעמים כתוב בנימין בתורה, לכך זכה שאול למלכות שהיא ל' מעלות, ואחרי כן דוד שיצא מן יהודה ל' מעלות" עכ"ל.

ויש להעיר כי ראיתי שבתורה נזכר בנימין ל"א פעמים, ולא ל' פעמים כדכתב בעל הרוקח ז"ל, ואולי גם כאן חל הכלל הידוע שהבאתי בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"א הערה ב') דבגימטריא באחד אין לדקדק וצ"ע. ומה שכתב דוד שיצא מן יהודה ל' מעלות, כוונתו שיהודה בגימטריא ל', וכמדומה שהיה לו להוסיף שדוד מלך בהיותו בן ל' שנה, ככתוב בספר שמואל ב' (ה' ה'), ועיין בפירוש הרוקח שם (דף שט"ו) ודוק היטב.

ואחתום בפרפרת כל דהו, שבס"ד ראיתי כי "ולערב יחלק שלל", עולה בגימטריא "בית וחיל המן העמלקי", ובאופן אחר קצת "ולערב יחלק שלל", עולה בגימטריא "דמי בית המן העמלקי" ודוק היטב.

ובגוף הענין שהשלל של עמלק אסור בהנאה - בס"ד נתבאר היטב בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן כ"ח וסימן כ"ט) עיין שם בארוכה, ועיין בזה גם בחיבורי יד סופר ח"ב (סימן ד'), ובחיבורי טוב להודות ח"א (סימן א', וסימן ט'), ושם ח"ב (על פני כל הספר), וצרף לכאן, ונתבאר הענין בחיבורי הגדול על ענין מחיית עמלק בס"ד.

ד. בענין ויעל עמו גם רכב גם פרשים

בראשית (ג' ט'): "ויעל יוסף לקבר את אביו, ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו, וכל זקני ארץ מצרים וגו', ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המחנה כבוד מאד".

ובם"ד נתעוררתי מהו תרתי "גם" גם רכב גם פרשים ומה באו לרבות, ותו מהו דנקט קרא "ויהי המחנה כבוד" מדוע נקט לשון ויהי לשון צער.

ומצאתי לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם שהרגיש בזה וכתב: "ויעל עמו גם רכב גם פרשים. כדי להשמר בדרך, ושלא יעכבום על הקבורה עשו ובניו, כי יוסף היה יודע זדון לבם, כמו שנמצא כתוב בספר יוסף בן גוריון כי צפו בן אליפז בן עשו ארב להם בדרך והתקוטט על זה עמהם, עד שערכו מלחמה ותגבר יד יוסף, ותפש אותו עם מבחר גבוריו והביאוהו למצרים, ועמד שם כל ימיו בבית האסורים עד שמת יוסף, וכאשר מת יוסף ברח משם והלך לארץ כנפני"א ומלך על כתיים ברומי, ובסוף מלך על ארץ יון איטליא, והוא היה המלך הראשון ברומי, והוא בנה ההיכל הראשון ברומי.

ועל כן אמר הכתוב "גם" רכב "גם" פרשים, כי מלבד הרכב והפרשים שעלו עמו דרך כבוד, עלו עמו אנשי מלחמה כגון תיירים ושומרים להיותם נלחמים כנגדם אם הם צריכים לכך, וזה טעם הגמין הבאים לרבות" עכ"ל, ועיין בספר הכתב והקבלה שם ודוק.

ולפי דבריו ז"ל יש לומר דלכן נקט קרא "ויהי" המחנה לשון צער כי מלבד צערם על סילוקו של צדיק בחיר שבאבות יעקב אבינו ע"ה, זולת זה היתה מלחמה כבדה עם צפו נכד עשו כנ"ל ודוק. ועיין בדברי הגאון מלבי"ם ז"ל שם.

ה. בענין וימת יוסף בן מאה ועשר שנים - הסיבות שגרמו שנתקצרו שנות יוסף הצדיק ע"ה

בראשית (נ' כ"ו): "וימת יוסף בן מאה ועשר שנים, ויחנטו אותו, ויישם בארון במצרים".

ונודע שיוסף הצדיק ע"ה נפטר לפני אחיו, ונתקצרו לו עשר שנים משנות חייו, ובטעמו של דבר נאמרו כמה דעות, במדרש פרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ל) נאמר: "רבי ישמעאל אומר עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף "עבדך אבינו" ושמע יוסף ושתק, ושתיקה כהודאה דמיא, לפיכך נתקצרו מחייו עשרה שנים".

ובמדרש בראשית רבה (פ"ק ס"ג) נחלקו רבנן ורבי בסיבת פטירת יוסף לפני אחיו, דלסברת רבי בגלל שיוסף חנט את אביו יעקב בלא רשותו של המקום ב"ה, ועיין בפירושו עץ יוסף שם, ולרבנן בגלל ששמע עבדך אבינו כנ"ל ע"ש, ועיין מסילת ישרים (פרק ד') ע"ש.

ורבותינו בתלמוד בבלי ברכות (נ"ה א') וסוטה (י"ג ב') אמרו מפני מה מת יוסף לפני אחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות ע"ש. [ועיין לקמן].

ודרך לימודי מצאתי דבר חדש, והוא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בראשית (מ"ו כ"ט) על הפסוק: "ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גשנה, וירא אליו ויפל על צואריו, ויבך על צואריו עוד", שכה תרגם: "וטקיס יוסף ארתיכיה וסליק לקדמות ישראל אבוי לגשן, וקדם דאשתמודעיה, אבוי סגד ליה, ואתחייב למיהוי שנוי קטיען, ותהא, ואתחמי ליה, ורכן על

פריקת צווריה, ובכא על צווריה טוב על דסגד ליה". [ועיין שם לגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר והרחב דבר מה שביאר בטוב טעם על פי דברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל ודוק].

ובך פירושו: "ויאסור יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו לגושן, ולפני שהכירו, אביו [יעקב] השתחוה לו, ונתחייב [יוסף] להיות שנותיו קטועות, ותהה [יוסף], ונראה לו ורכן על פרקי צווארו, ויבכה על צווארו שוב על שהשתחוה לו", וכדפירש גם בפירוש על יונתן שם.

ומלבד שהוא דבר חדש מה שלא נזכר בדברות חז"ל בתלמוד ובמדרש, שהטעם לכך שנתקצרו שנות חיי יוסף בגלל שיעקב השתחוה לו כנ"ל, גם יש בזה מן התימה כי הרגיל במשנת המיוחס לתרגום יונתן בן עוזיאל יוכח שמנהגו להמשך בתרגומו אחר מדרש רבותינו באופן קבוע וכמעט בלא לנטות ממנו, כמו בחומש בראשית המדרש שהוא משתית תרגומו עליו הוא פרקי רבי אליעזר, ועל חומש שמות המכילתא, ועל חומש ויקרא הספרא, ובעל הפירוש על תרגום יונתן רומז כן בהרבה מקומות, ועיין בזה בחיבורי תורת יעקב (ר"ס נ"ח), ובקונטרס אחרון לחיבורי תורת יעקב (סימן י"ג דף תתק"ח), ועוד שם (סימן ס"ב דף תתקמ"ד), ובחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן ט') ובחיבורי הנכחי (לעיל ##) וצרף לכאן, ואין דרכו ומנהגו של התרגום המיוחס ליונתן לחדש חידושים שאינם במקור שממנו שאב דבריו, ואילו כאן השמיענו ביאור חדש ומחודש על שנתקצרו ימי יוסף שלכאורה אין לו אפילו רמז בדברות רז"ל במדרשים - הלא דבר הוא.

ועוד יש להבין לטעמו זה של התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שנתחייב יוסף להיות שנותיו קטועות משום שאביו יעקב השתחוה לו כנ"ל, דבשלמא לטעמים האמורים בבבלי ובמדרש דלעיל, אכן היה כל דהוא חסרון דק מן הדק בחיקו של יוסף הצדיק ע"ה וכדכתב במסילת ישרים שם, אבל לשיטת תרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הרי יוסף **אנוס גמור** היה, ומה היה לו לעשות אם אביו בפתע פתאום השתחוה לו, שהרי לא יעלה על הדעת שיוסף הצדיק אכן ראה והכיר שאביו יעקב עומד להשתחוות לו ונתן לו להשלים כוונתו, ובפרט קשה שהרי יוסף הצטער על פתגמא דא, והוסיף לבכות על זה וכמו שתרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל עצמו "ויבכה על צווארו שוב על שהשתחוה לו" כנ"ל.

ותתעצב הפליאה לפי הנודע שלא היה מכבד אביו כמו יוסף הצדיק ע"ה, ובזה הוא הוא שטנו של עשו הרשע מבטלו עוקרו ומשרשו, כדלקמיה בס"ד.

לימדנו רבותינו ז"ל בספר הזהר הקדוש ח"א (דקמ"ו ע"ב): "בן יכבד אב ועבד אדוניו, בן דא עשו, **דלא הוה בר נש בעלמא דיוקיר לאבוי כמה דאוקיר עשו לאבוי**, וההוא יקירו דאוקיר ליה, אשליט ליה בהאי עלמא", ובמדרש דברים רבה (פ"א סט"ו): "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא כיבד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי, ומצאתי שעשו כיבד לאביו יותר ממני" וכו', ועיין שם (סימן ט"ז), ועוד הרבה.

ורבינו יהודה החסיד ז"ל כה לימדנו בספר חסידים (סימן שמ"א): "ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה, למה לו לכתוב ויאמר עשו וגו', לא היה לו לכתוב אלא וימכור את בכורתו ליעקב, ולמה כתיב מה שחשב עשו. אלא שלא תתמה למה נתן הקב"ה ממשלה לבני עשו, לומר שתדיר בשביל אביו הלך למקום סכנה במקום החיות, כדי לצוד ציד להביא אל אביו.

וממנו למד יוסף כשאמר לו יעקב לכה ואשלחך אליהם והלא היה יודע יוסף ששונאים אותו, אלא אמר יוסף עשו הולך תדיר למקום סכנה, כדי לצוד ציד להביא לאביו, ואבי שלחני לראות את שלום אחי ואת שלום הצאן שהוא חיות של אבי ובני ביתו ולא אלך, כל זה נכתב להודיע לישראל איך לטרוח כדי להביא פרנסה לאביהם, ואיך יהיו זהירים לעשות מצות אביהם".

ובזה אני מסביר לעצמי דברי רבינו יהודה החסיד ז"ל שם (בספר חסידים סימן שנ"ה): "בכיבוד אב ואם כתיב אריכות ימים, ומאדם הראשון עד יוסף לא היה קצר ימים כיוסף, להודיע שאריכות ימים שכתוב בכיבוד אב ואם לא דיבר אלא לעולם הבא", דקשה הרי מי כיוסף כיבד את אביו ועד סכנת חיים וכנ"ל ותימה היכן אריכות ימיו של צדיק זה, והתשובה - אריכות ימיו לחיי העולם הבא ודוק.

מכל האמור מתבאר שכמו שהיה עשו הרשע מסטרא דידה מכבד את אביו דרך הפלגה עד כדי סכנת חיים - להבדיל - כך היה יוסף הצדיק מסטרא דקדושה מכבד את אביו עד סכנת חיים, וכמו שכתב בספר חסידים כנ"ל. [ובמקום אחר ביארנו שזה אחד הטעמים שעשו הרשע נופל דוקא בידי יוסף, ועיין בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן ו') וצרף לכאן].

השתא דאתינן להכי דבן יכבד אב דא יוסף הצדיק שמסר נפשו על כיבוד אב, תמוה שבזה יכשל הוא עצמו (כ"ק נ' א'), ויתגלגל עונש שיתקטעו ימיו, במה שהיה חסר בכיבוד אביו שהשתחוה לו יעקב בפתע פתאום, כדתרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל, אתמהא.

ולומר שיש כאן מקום טענה על יוסף הצדיק ע"ה, דאחר שהוא היה משנה למלך מצרים, היה לו להעלות על דעתו שכאשר יפגש עם אביו יעקב, אביו ישתחוה לו, והיה צריך למנוע זאת על ידי שיודיענו על ידי שליחים וכיוצא שלא יעשה כן, ועל שיוסף לא עשה כן לכן נענש, ולזה נתכוין התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, הוא דוחק אצלי ולמה שיעלה על הלב כדבר הזה, ועיין. ולא אוכל לכבוש דעתי ולמנוע עצמי מלומר שעלה ברעיוני שאולי יש לקרוא ולפסק דברות התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הנ"ל באופן אחר, ובזה יתיישבו כל ההערות ויתפשטו כל הקמטים.

ובך יש לקרוא דברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו לגושן, ולפני שהכירו אביו, השתחוה לו יוסף, ונתחייב [בזה] להיות שנותיו קטועות, ותהה [יוסף], ונראה לו ורכן על פרקי צווארו, ויבכה על צווארו שוב על שהשתחוה לו".

וביאורן של דברים כך הוא לפני שיעקב הכיר את יוסף, יוסף קדם והשתחוה לו ובזה עצמו נתחייב להיות שנותיו קטועות, כי כאן מצא בעל חוב לגבות חובו, דאחר שאתה יוסף המולך במצרים השתחית לאביך ובזה מודה אתה דאביו של אדם מלכו (פרקי רבי אליעזר שם), אם כן איה כבודו ומוראו של אביך כשאמר לו לפניך "עבדך אבינו" עשרה פעמים ומדוע שתקת ושתיקה כהודאה, והרי אתה הוא הבן המכבד אב, והיינו דתהא יוסף, וחזר ובכה על צווארו על שהשתחוה לו ונתחייב בזה בקיצור שנים, ועיין.

ולפי זה תתיישב היטב תמיהתנו אטו דנים אונס כרצון, ואם יעקב בפתע פתאום השתחוה ליוסף בנו יש להענישו ולקצר ימיו, ולדרך זו אתי שפיר, והרי זה כעין טענת אי מלכא אנא עד

האינדנא אמאי לא אתית לגבאי (גיטין נ"ו א'), אם אני מלך ואתה משתחוה לי אזי גם קודם לך היה לך לכבדני ולדאוג לכבודי ודוק.

ואם כנים דברינו בזה יוצא שיסוד ועיקר דברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כאן הם מושתתים ממש על דברי מדרש פרקי רבי אליעזר הנ"ל "עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף "עבדך אבינו" ושמע יוסף ושתק, ושתיקה כהודאה דמייא, לפיכך נתקצרו מחייו עשרה שנים", אף שאין זה נזכר להדיא בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הוא סמך על מקור דבריו במדרש הנ"ל, והתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל רק חידד והעצים את הטענה שהרי יוסף עצמו משתחוה לאביו, ואיך מקודם שתק ולא חס על כבוד אביו.

ובזה מצאנו מנוח גם למה שהערנו מה המקור לדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל, כי כבר נתבאר בחיבורי כרם יעקב (סימן ט"ז אות מ"ו דר"י ע"ב) שהתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל על התורה דרכו להימשך מאוד אחרי פרקי רבי אליעזר ע"ש, ואחר כך מצאתי שכבר כתב כן הגאון רד"ל ז"ל בביאורו לפרקי רבי אליעזר (פמ"ח אות קל"ז): "מה שכתב בתרגום יונתן נתכוין לדברי הפרקי רבי אליעזר, וכמו שכתבתי לעיל במבוא לספר (אות ב' די"ב ע"ג) שתמיד דברי התרגום יונתן לקוחים מפרקי רבי אליעזר", והרד"ל ז"ל שם בביאורו (פ"ט אות ג') כתב: "תרגום יונתן מעתיק תמיד ממדרש פרקי רבי אליעזר" ע"ש, וראיות נוספות שדרכו של התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל להמשך אחר מדרש פרקי רבי אליעזר תמצא בחיבורי תורת יעקב (סימן ה' אות ב' וסימן ט"ז), ובחיבורי מנוחת שלום ח"א (סימן כ'), ובחיבורי הדר יעקב ח"ג (סימן ד'), ובחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן ל"ה), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן ## וסימן ##) ודוק.

ואחר שהדברים חדשים איני קובע בהם מסמרות, ולמענין הישר משפט הבחירה, וכל היכול להאיר ולהעיר בענין זה אל ימנע בר ויגדיל תורה ויאדיר ושכמ"ה.

מכתב מהרב יוסף חיים אוהב ציון שליט"א

נר שביעי דחנוכה תשס"ז.

לכבוד מורינו ורבינו שליט"א

הגיע לידי מה שכתב מורינו שליט"א בענין מדוע מת יוסף קודם אחיו, ופלפל בדברי תרגום יונתן בן עוזיאל בראשית (מ"ו כ"ט) והקשה שם כמה קושיות. ואמרתי לכתוב למורינו שליט"א מה שמצאתי בזה

א) הגאון האדיר האדר"ת זיע"א בספר סדר פרשיות שם כתב: תרגום יונתן עה"פ וירא ישראל ויפול על צואריו שהשתחוה לו ובזה חטא ונתחייב מיתה והמפרש כתב שיעקב השתחוה ליוסף ואינו מוכרח ואם גם להיפוך (כונתו דיוסף השתחוה ליעקב) אינני מבין איזה חיוב מיתה יש בזה שמשתחוה לכבוד גדולתו וגם אנה מרומז כלל בתורה שהשתחוה לו עכ"ד האדר"ת. וזכה כבודו לכוין לקושייתו.

ב) מצאתי בחומש אוצר הראשונים שהביא ביאור אחר לגמרי בדברי יונתן ואעתיק לשונו:

"ביומא (כ"ג א') מפני מה נענש שאול מפני שמחל על כבודו שנאמר ויהי כמחריש וגו'. והנה יוסף שטרם שיכיר את אביו בעוד שהיה אביו כמטחוי קשת, כבר היה כורע ומשתחוה עד שהגיע לארבע אמותיו, והיה יוסף חייב מיתה על שמחל ובזיה את כבודו כאחד הריקים, בשלמא אם היה בתוך ארבע אמות שפיר, אלא היה מרחוק ולמה היה מבזה כבודו, ומכל שכן שיוסף עשה שלא כהוגן דכתוב והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי, ואותו החלום היה כולו נבואה, ואדרבא יעקב שהוא השמש הוכרח להשתחוות ליוסף כדי לקיים הנבואה כדכתיב ואביו שמר את הדבר, ולא איפכא לכך נענש יוסף שמת קודם אחיו עשר שנים ומהרר"ש פירש ענין אחר, ולא ישר בעיניו.

אמר מרדכי ז"ל הוכרחת להביא ראיה לפירושי דבספר הישר איתא: "ויהי כאשר הקריב יעקב ובניו אל מחנה יוסף ויבט יעקב אל המחנה ההולכת לקראתו עם יוסף וכו', ויהי כאשר קרב יוסף אל אביו בחמישים אמה וירד מעל המרכבה וילך ברגליו לקראת אביו כו' ויקרב יוסף לפניו אביו וישתחו לאביו כו' והנה יעקב רץ וימהר אל יוסף בנו ויפול על צוארו וישקהו ויבך עמו עכ"ל הפירוש שהביא בחומש אוצר הראשונים ובהקדמת הספר שם כתב דהוא ילקוט מראשוני המפרשי התרגום.

ובעצם השאלה שיעקב אבינו היה צריך להשתחוות ליוסף מדין הנבואה של החלום מצאתי בספר חבצלת השרון (פרשת ויגש) שגם הוא עמד בזה על דברי יונתן בן עוזיאל אלו והאריך ליישב ואכמ"ל.

ולסיום אכתוב שמצאתי במדרש מאור האפלה עה"פ וימת יוסף בן מאה ועשר שנים שכתב: "נתקצרו שנותיו של יוסף עשר שנים בשביל שנתן עצה הוגנת לפרעה שנאמר ועתה ירא פרעה" ושם על הפסוק ועתה ירא פרעה כתב במדרש מאור האפלה: "אסור ליתן לגוי עצה הוגנת ובשביל שנתן יוסף עצה הוגנת לפרעה לא זכה ליקבר במערה".

וצ"ב אמאי נענש יוסף על זה הרי זה היה גם לטובת עם ישראל וצ"ב. [ובל"ז יש לעיין ולברר הדברים בעזה"י].

* * *

ברכות (נ"ה א'): "אמר רב יהודה שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם וכו', והמנהיג עצמו ברבנות וכו', המנהיג עצמו ברבנות דאמר רבי חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות".

ובפירוש רבינו חננאל ז"ל (נדפס בגליון התלמוד מהדורת נהרדעא) כתוב: "המנהיג עצמו ברבנות, אפילו בצנעא, אבל בפרהסיא כרבן גמליאל שהיה נוהג נשיאותו ברבים שפיר דמי".

ובעניי אינו מובן אצלי לא הלשון ולא הענין, חדא דמאי **אפילו** דאמר, דכל אפילו מתפרש בסגנון של לא מיבעיא קאמר, אין צריך לומר בפרהסיא אלא אפילו בצנעא, וכאן מסיים שבפרהסיא שפיר דמי, אתמהא. [ונראה טעות דפוס, ואולי במקום אפילו צריך לומר והיינו ודוק].

ותו אטו אצל יוסף הנהיג רבנותו בצנעא, והלא לא היה פרהסיא גדולה ממלכות יוסף וככתוב: "ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף וגו', וירכב אותו במרכבת המשנה

אשר לו ויקראו לפניו אברך ונתון אותו על כל ארץ מצרים" (בראשית מ"א מ"ג), ועיין שם במדרשים תרגומים ומפרשים.

ועוד מה סברא היא זו שאם מנהיג רבנותו בצנעה אזי מקצרים ימיו, אבל בפרהסיא שפיר דמי, ולכאורה איפכא מסתברא דבצנעה שפיר דמי ובפרהסיא הוא דמקצר ימיו, ועיין.

וראיתי עכשיו למהרש"א ז"ל שם בחידושי אגדות שהביא פירוש רבינו חננאל (והוא מספר שלטי גיבורים) ומתבאר דתיבת "אפילו" טעות סופר היא, וכדכתבינא, וכתב שפירוש רבינו חננאל ז"ל דוחק וכו', עיין שם.

ורש"י ז"ל פירש: "יוסף מת קודם לאחיו, דכתיב וימות יוסף וכל אחיו", ונראה שכוונת רש"י ז"ל לומר דמדקאמר קרא וימות יוסף בתחילה והקדימו בראש, ואחר כך אמר וכל אחיו, שמע מינה דיוסף נפטר לפני אחיו, ומצאתי שכן פירש רש"י ז"ל במסכת יומא (פ"ו סע"ב) עיין שם.

ובעניותי איני מבין היטב מה ראייה היא זו שיוסף נפטר לפני אחיו, דלעולם יש לומר דאחיו של יוסף שבטי יה נפטרו לפניו ויוסף האריך ימים אחריהם, וקרא נקט יוסף ברישא אלא משום דיוסף נכבד וחשוב היה יותר מאחיו, ומלך היה וכו', וקרא סדרא דחשיבות נקט ולא סדרא דזמנים מי נפטר לפני חבירו.

ולכאורה מוכרח הדבר שאין לדקדק מסדר המקרא שהרי כך כתוב וימות יוסף וכל אחיו **וכל הדור ההוא**, ולפי האמור יוצא שיוסף מת ראשון, ואחר כך מתו אחיו, ואחרונים שמתו היו כל אנשי הדור ההוא, והוא תימה לומר שאכן כל אחי יוסף מתו לפני כל אנשי הדור ההוא, ולא היה אפילו אחד מכל אנשי הדור ההוא שמת לפני אחי יוסף.

והרי יוסף היה בן שלושים בעמדו לפני פרעה מלך מצרים, ואחר כך היו שבע שנות השבע, ואחר כך היו שתי שנות רעב, ואז ירד יעקב למצרים כמבואר בתורה (בראשית מ"ה ו'), ויוסף היה אז בן שלושים ותשע, ונפטר בן מאה ועשר, דהיינו שהיו ישראל במצרים שבעים שנה עד שיוסף הצדיק ע"ה נפטר בשנת ב' אלפים ש"ט, ואחרון האחים שנפטר היה לוי והיה זה בשנת ב' אלפים של"א.

ומפורש בתורה שבעת רדת שבעים נפשות בני יעקב למצרים הם ישבו בארץ גושן "ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד", הוי אומר שמזמן רדת בני ישראל למצרים עד פטירת יוסף ואחיו כבר רבו גם פרו בני ישראל במצרים וכנ"ל.

ולדרבו של רש"י ז"ל צריכים לומר שיוסף נפטר ראשון, ואחריו אחיו, ואחריו כל הדור ההוא, ולא היה בכל אותם בני ישראל שפרו ורבו למאוד מאן דהוא שנפטר לפני יוסף ואחיו, והוא דבר תימה לענ"ד.

מיהו ראיתי עכשיו שאינו מוכרח, כי יש לומר שרש"י ז"ל יפרש "וכל הדור ההוא" היינו רק **שבעים נפש דבית יעקב**, אבל אין הכוונה על כל בית ישראל אנשי הדור ההוא, וכמו שפירשו רבים מרבתינו המפרשים ז"ל, ועיין מה שכתבתי בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ד (סימן ח"), ובהכי איתנח לן פורתא.

ולפי דרכנו דקרא דוימות יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, לאו בסדר זמנים עסק אלא בחשיבות עסק ונקט, ואין ראייה ממקרא זה דיוסף נפטר לפני אחיו, צריך לומר דרבי חמא דאמר דיוסף מת לפני אחיו גמרא גמיר לה שיוסף מת לפני אחיו ודוק.

אי נמי יש לומר שרבי חמא שאמר בסתם יוסף נפטר לפני אחיו - סמך על מדרש חז"ל הוא מדרש תדשא המיוחס לתנא רבי פינחס בן יאיר והובא בילקוט שמעוני שמות (רמז קס"ב) ששם כתובים תאריכי פטירות יוסף ואחיו, ויוסף קודם לכולם, והובא גם במדרש בראשית רבתי בראשית (ג' כ"ו דף רס"ב), ובביאור התורה לרבינו בחיי ז"ל שמות (א' ו'), הזכיר זאת, ועיין בספר סדר הדורות, ובספר הנחמד יגל לבנו (דף מ"ז) עש"ב.

ואל תתמה על החפץ באומרנו שהתלמוד סמך על דברות חז"ל במקומות אחרים, כי אכן כבר מצינו בהרבה מקומות שהתלמוד סותם ומקצר וסומך על מה שביארו התרגומים והמדרשים, כההיא דקידושין (ל"ג ב') "מאן דאמר לגנאי - כדאיתא", ופירש רש"י ז"ל: "כדאיתא, משום דדבר מגונה הוא לא רצה לפרסמה והרי הוא מפורש במדרש רבי תנחומא וכו'", הרי שהתלמוד סתם וסמך על המפורש במדרש חז"ל במקום אחר, ועיין כזאת בדברי רש"י ז"ל ראש השנה (ט"ז ב'), ומגילה (ט"ו ב'), וסוטה (ד' ב', וי"ג ב'), ובבא קמא (י"ז א', וצ"ב א') ועוד, שוב מצאתי לגאון מהרז"ו ז"ל בפירושו למדרש ויקרא רבה (פ"ב ס"ד סד"ה נטלה): "והנה בתלמוד שם לא ביארו כלל למה עשתה כן, אבל הדבר ברור שבתלמוד סמכו עצמם על דברי המדרשים, וכן הוא בכמה מקומות" ודוק היטב. ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) ולקמן (סימן ## וסימן ##) וצרף לכאן. [וכהאי גוונא מצינו בתענית (ח' א') גבי בור וחולדה שהתלמוד סתם, וסמך על שידעו ממקורות אחרים, ועיין סנהדרין (מ"ד ב') דבעיא מיכסא וברש"י, ובהקדמת רב נסים גאון ז"ל לספרו. הערת בני היקר רבי שלום הי"ו].

עוד יש לי להבין שאם רש"י ז"ל רצה להביא ראייה מהמקרא שיוסף נפטר לפני אחיו, לכאורה היה לו להביא מספר בראשית (ג' כ"ד): "ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלקים פקוד יפקוד אתכם והעלה אתכם וגו', ופשוטו שיוסף אמר זאת קודם סילוקו כשאחיו נמצאים לפניו, והוא מנחתם שלא ידאגו מפטירתו עיין בדברי הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק דבר שם ושמע מינה שיוסף נפטר לפני אחיו, ומשם היה לו לרש"י ז"ל להוכיח שיוסף נפטר קודם אחיו, ועיין.

כמו כן יש לי להבין מדוע אכן נפטר יוסף לפני אחיו בגלל שהנהיג עצמו ברבנות, ואטו הוא הנהיג עצמו, והרי פרעה הוא הוא שלקחו מבור עבדות ומינה אותו למשנה למלך, אבל יוסף לא עשה זאת בידיים להנהיג עצמו ברבנות, ועיין.

ואמר לי בני יקירי חכם ונבון רבי עמנואל שליט"א שיתכן ש"המנהיג עצמו ברבנות" הוא ענין מציאותי טבעי, ולא שנא אם הוא בחר בדבר או כפו עליו כל שמנהיג עצמו ברבנות אזי מתקצרים שנותיו רח"ל עכ"ד יצ"ו. [ובספר חסידים (סימן ע'): "אל תרדוף אחר הרבנות, כי אוי לרבנות שמקברת בעליה וראיה מיוסף שמת קודם אחיו". וצע"ק].

ובס"ד מצאתי למהר"ל מפראג ז"ל בספר חידושי אגדות שלו ח"ב לסוטה (י"ג ב' דף נ"ד): "מפני מה מת יוסף כו' שהנהיג עצמו ברבנות וכו'. כי כאשר מנהיג עצמו ברבנות ובשררה, נבדל

מן הכלל, עד שהוא נחשב אדם יחידי פרטי בעצמו ואינו מחשיב עצמו תוך שאר הכלל, ודבר זה ידוע כי הפרטי אין כחו כמי שהוא בכלל, כי המים שעומדים בעצמם ממהירים לקבל הפסד, ואלו המים שהם בנהר הם מקוימים, ולכך מי שמנהיג ברבנות, ובזה הוא נבדל מן הכלל אין לו אריכות ימים" עכ"ל. והסברו כדברי בני הי"ו.

והאיר השי"ת עיני ומצאתי בילקוט שמעוני בראשית (פמ"ד רמז קנ"א): "ויאמר עבדך אבי אלינו עשרה פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו ושמע יוסף את הדבר הזה ושתק ושתקה כהודאה לפיכך נתקצרו משני חייו עשר שנים, שנאמר וימת יוסף וכל אחיו", והן הם דברות מדרש פרקי רבי אליעזר שהבאתי לעיל בראש דברי, אבל כאן יש תוספת מילים "**שנאמר וימת יוסף וכל אחיו**", מה שלא כתוב אצלנו בגוף פרקי רבי אליעזר הנ"ל, והוא עד ממהר לאמיתות דברי רש"י ז"ל והן הן דבריו, דמהאי קרא נפקא לן שיוסף אכן נפטר לפני אחיו וכנ"ל, וגם ראיתי בספר דקדוקי סופרים השלם לסוטה (י"ג ב' הערה ל"א דר"ב ע"א) שהובאה שם גירסת תלמוד כתב יד כזאת, אלא שלפי שעה איני יודע ליישב היטב מה שעוררנו לעיל דוק ועיין.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספרו גליוני הש"ס שם בברכות (נ"ה א') שכה כתב: "שלשה דברים מקצרין ימיו ושנותיו של אדם וכו', והמנהיג עצמו ברבנות, נ"ב עיין בירושלמי במכילתין (פ"ד ה"א) שאמרו למה נקרא שמה שנער ששריה מתים נערים ע"ש, ומשמע דהך דהמנהיג עצמו ברבנות דמקצר שנותיו הוא רק בבל" עכ"ל.

ולא זכיתי להבין דברות קדשו, והלא כל הך מילתא דהמנהיג עצמו ברבנות דמתקצרין שנותיו, לא למדו אלא מיוסף הצדיק ע"ה, וכמפורש בברכות (שם) וסוטה (י"ג ב') ויוסף במצרים היה ולא בבבל, וכן מבואר בפסחים (פ"ז ב') שהרבנות דמלכי יהודה וישראל קפחה חייהם, ועיין רש"י שם, והלא הם בארץ ישראל הו, ועיין גם בסנהדרין (י"ד א') דרבי זירא בהיותו **בארץ ישראל** היה מיטמר מלהסמך כיון שהרבנות מקברת בעליה כדפירש רש"י שם. [ומוכרח דבארץ ישראל היה המעשה דרבי זירא עיין שם היטב, ובפרט דקיימא לן אין סמיכה בבבל עיין בבא קמא (פ"ד א') טורי אבן ראש השנה (כ"א א') ודוק].

ונראה שלא כתב הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל כן, אלא לפי סברת הירושלמי הנ"ל, ולית ליה הא דאמור בבבלי, אלא שהיה לו להזכיר זאת להדיא, ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ה' דף י"ז ד"ה ויש מקום) בשם הפירוש המיוחד לרש"י ז"ל לבראשית רבה ודוק.

ובענין זה דהמנהיג עצמו ברבנות ויוסף שנהג ברבנות וכו' - עיין באריכות לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו החפץ בחיים (סימן ס"ד, וסימן פ"ג), ובספרו נפש חיים (מערכת י' אות י"ח), ובספרו עיני כל חי (דע"ב ע"ד), ועוד לו שם (דפ"ו רע"א וע"ב), ובספרו תנופה חיים (פרשת לך אות י'), ועוד לו שם (פרשת נשא אות ג' ואות ל'), ועוד לו שם (פרשת דברים אות ו'), ועוד לו שם (פרשת שופטים אות כ"ד), ושם לספר תהלים (אות קי"ט), ובספרו החיים יודוך (פרק ע"ב דפ"ו ע"ב), ועיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א (סימן ט"ז וסימן מ'), ובמהדורה תנינא לשם הארכתי בס"ד השי"ת יזכני בקרוב להוציא לאור כל חידו"ת אמן.

סוטה (י"ג ב'): "אמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי חמא ברבי חנינא מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני שהנהיג עצמו ברבנות". וכן הוא במסכת ברכות (ג"ה א').

וראיתי בספר דקדוקי סופרים ברכות שם הביא נוסח כתב יד מפני מה מת יוסף **שלוש שנים** קודם לאחיו וכו' וצ"ב.

ובילקונו שמעוני שמות (רמז קס"ב) מבואר שזבולון נפטר בז' תשרי בהיותו בן מאה ועשר, באותה שנה שיוסף נפטר בכ"ז תמוז ע"ש, ולפי זה צריך לומר שמה שאמרו שיוסף מת קודם לאחיו אין הכוונה לכל אחיו ממש, אלא רוב ככל אחיו, ולפי דברי רבינו בחיי ז"ל שמות (א' ו') זבולון נפטר בן מאה וארבע עשרה ואתי שפיר. [ואולי בזה יש גם לפרש הגירסה הנ"ל שיוסף מת שלוש שנים לפני אחיו, דהיינו מאותו את זבולון שנפטר היותר מקודם משאר האחים, ושנת הפטירה של יוסף אינה עולה בחשבון שהרי נפטר בשלהי השנה, ולפי זה באמת יוסף נפטר שלוש שנים לפני אחיו וכו"ל ועייין].

ובספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק שני) כתב: "והכבוד הוא אחד מן הדברים המוציאים מן והכבוד העולם הזה והעולם הבא, מן העולם הזה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת ברכות (ג"ה א') שלשה דברים מקצרים ימיו של אדם ואחד מהם הוא המנהיג עצמו ברבנות, וכו', מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות **עליהם**, וכגירסה הזו כן הוא במנורת המאור (סימן כ"ו), ושם בספר ראשית חכמה (בהקדמה לפרק דרך ארץ) כתוב: "המנהיג עצמו ברבנות דאמר רבי חמא בר חנינא מפני מה מת יוסף קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות **לפניהם**" ע"ש, וגם גירסאות הללו צ"ב.

וברב מהר"ל מפראג ז"ל מחידושי אגדות שם: "מפני שהנהיג עצמו ברבנות וכו'. כי כאשר מנהיג עצמו ברבנות ובשררה נבדל מן הכלל, עד שהוא נחשב אדם יחידי פרטי בעצמו ואינו מחשיב עצמו תוך שאר הכלל, ודבר זה ידוע כי הפרטי אין כוחו כמי שהוא בכלל, כי המים שעומדים בעצמם ממהרים לקבל הפסד, ואלו המים שהם בנהר הם מקוימים, ולכך מי שמנהיג ברבנות ובזה הוא נבדל מן הכלל אין לו אריכות ימים", ובספרו דרך החיים אבות (פ"א מ"ב) פירש באופן נוסף עיין שם.

ונתעוררתי להבין דמאי האי דקא קשיא ליה לאמורא רב מפני מה מת יוסף קודם לאחיו ומה זו תמיה, וכי לא מצינו כזאת שאחים הקטנים בשנים מתו לפני אחיהם, ואטו ער ואונן בני יהודה לא מתו בחייו, ואם כן מה פשר שאלת רב.

ונראה בס"ד דהאמורא רב הולך לשיטתו, דבמסכת בבא מציעא (ק"ז ב') אמרו: "והסיר ה' ממך כל חולי אמר רב זו עין, רב לטעמיה דרב סליק לבי קברי עבד מאי דעבד אמר תשעין ותשעה בעין רעה ואחד בדרך ארץ", ופירש רש"י ז"ל: "עבד מה דעבד, יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזו מיתה מת אם מת בזמנו אם בעין רעה", ועיין תוספות שם, ולמהר"ל ז"ל בספר גור אריה בראשית (כ"ט י"ד).

חרי סברת האמורא רב עצמו דרובא דרובא דאינשי מתים בלא זמנא וסיבת המיתה היא עין הרע, וזאת תמיהת רב יוסף הצדיק שעליו נאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין שאין שולט בו

עין הרע (ברכות כ' א' וסוטה ל"ו א') מפני מה מת לפני אחיו, ועיין היטב בחיבורי תורת יעקב (סימן ס"ו אות ב') וצרף לכאן.

ומצאתי לגאון רבי יוסף הלוי איטנגא ז"ל בספרו היקר עדות ביוסף (פרשת ויחי אות קכ"ח די"ד ע"ד) שכתב: "במדרש מפני מה מת יוסף קודם לאחיו עשר שנים על שחנט את אביו. ומה הקושיה הרי מצינו כמה פעמים דנפשי גמלי סבי דטעיני משכי הוגני [סנהדרין נ"ב סע"א ופירש רש"י הרבה גמלים זקנים שטעונים עורות גמלים יונקים שמתו]. אלא משום דמצינו ביוסף לא שלט ביה עינא בישא אם כן לא שייך שמת בעין הרע כדאיתא בבא מציעא ברב דסליק לבי קברא", ועוד עיין שם שפירש ותירץ באופנים נוספים, ועוד לו שם (פרשת בשלח אות קפ"ה דכ"א ע"ב).

הרי שכבר הוא ז"ל קדם ותירץ כנ"ל, אלא שהיה לו להדגיש טפי **שהאמורא רב** לשיטתו הולך וכאשר כתבתי בס"ד ודוק היטב.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן מז

הודאה ושבחי המקום ב"ה

שיוכלו להגיד כי ישר ה'", ועיין שם (סימן ה' דף ל"ח), ועוד כתב שם (דף צ"ט): "ההודאה וסיפור נפלאות ה' הם סיבה לחיים ולכל ההצלחות והישועות" עש"ב.

ובזה אני מסביר לי דברות חז"ל במדרש דברים רבה (פ"א ס"ה): "אמר רבי מאיר הלך מלאך המות אצל משה, ואמר לו הקב"ה שלחני אצלך שאתה מסתלק ביום הזה. אמר לו משה לך מכאן, שאני מבקש לקלס להקב"ה, מנין שכתוב לא אמות כי אחיה ואספר מעשי ה' וכו', כיון שבא אצלו פעם שלישית, אמר משה הואיל ומן ה' הוא, צריך אני לצדק עלי את הדין שנאמר הצור תמים פעלו", עד כאן דברי המדרש.

ויש לפרש שכוונת משה רבינו ע"ה היתה שבזה שיקלס וישבח לקב"ה תדחה גזירת המות ממנו, וכמו שעשה אותו אדם וכנ"ל ואמר לו המלאך שיוסיפו לו שנים, ובפרט משה רבינו ע"ה שהיה לו לחיות עוד שנים ככתוב בספר חסידים (סימן תשמ"ז) ועיין שבת (נ"ה ב') ובדברי רבינו המאירי ז"ל שם.

ועל פי האמור שקילוס ואמירת שבחי המקום ב"ה, גורמת שיוסיפו לו שנים ואריכות ימים, יש לבאר פשר תקנת מאה ברכות בכל יום, והיינו כדכתב רבינו הלבוש ז"ל או"ח (סימן מ"ו ס"א): "תקנו חז"ל לברך בכל יום מאה ברכות, מפני שהיתה קבלה בידם מפני דוד המלך ע"ה שראה כן ברוח הקודש על ידי מעשה שראה בימיו שהיו מתים מישראל מאה

א.

תהלים (קיי"ה י"ד): "עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה וגו', לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה".

ופירש במצודות דוד: "עזי וזמרת יה, העזו והשבח של מקום היה לי לישועה ר"ל התשועה היתה למען הראות חזקו ולמען אזמר שבחו, וכיוצא בזה פירש הגאון מלבי"ם ז"ל שאשר בחיים ולא המתים יהללו יה ע"ש.

ובמדרש חז"ל הובא בספר אוצר מדרשים ח"א (דף של"ה): "אמר לו מלאך המות מכאן אילך אין לך כלום שהגיע זמנך למות. אמר לו אם כן המתן לי עד שאלך לספר בשבחו של המקום על מה שעשה עמי. אמר לו המלאך מאחר שאתה מבקש לספר בשבחו של מקום יוסיפו שנותיך, לקיים מה שנאמר והלך לפניך צדקך". [והובא גם בספר מעיל צדקה (סימן תל"ח) עיין שם].

ומפורש שאף שכבר הגיע זמנו של אותו אדם למות, כמו שאמר לו המלאך, מכל מקום הואיל וביקש לספר בשבחו של מקום ב"ה הוסיפו לו על שנותיו, ודוק.

וראיתי בקונטרס היקר "עצות לזכות בדין בימים הנוראים" (סימן י"ב) שהאריך בענין ההודאה להשי"ת וסיפור שבחיו, והביא מרבינו הגדול החזון איש זצ"ל שפירש קרא עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו להגיד כי ישר ה', ד"להגיד" היינו לאחרים, שהשי"ת נותן אריכות ימים ושנים ובריאות לצדיקים כדי

ומפורש דעל ידי שישראל משבחים את השי"ת משרה שכינתו עליהם, וכבר ביארתי היטב בפתיחה לחיבורי הנכחי דכל שיש דיבוק והשראת שכינה, אזי זוכה לאריכות ימים ושנות חיים ודוק.

ב.

סידור התפילה: "לפיכך אנחנו **חייבים** להודות לך ולשבחך ולפארך ולרוממך, ולתן שיר שבח והודאה לשמך הגדול, ו**חייבים** אנחנו לומר לפניך שירה בכל יום תמיד".

ובן אמרו בפרקי היכלות, ונקבע בסידור התפילה בסוף "נשמת כל חי": "שכן **חובת** כל היצורים לפניך ה' אלהינו, להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולנצח, על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי עבדך משיחך".

ובס"ד נתעוררתי להבין מהיכא נפקא לן "חיוב" זה של אמירת שירה לחי העולמים ב"ה" בכל יום תמיד".

ומצאתי בדברי קדשו של רבינו חיים ג' עטר ז"ל שמות (ט"ו א) על הפסוק אז ישיר משה: "אז ישיר לא היה צריך לומר אז, אלא וישר משה וגו', ירמוז למצוה שמצוה לאומרה תמיד, וקבעוה בתפילת שחרית בכל יום", ובדברי הרב החזקוני ז"ל שם כתוב לאמר: "ויאמרו לאמר, אמרו לאמר לדורות, להנהיג שיאמרו שירה זו תמיד בכל יום".

וי"ש להוסיף ולומר שהחיוב לא רק לומר שירת הים בכל יום, אלא עצם חיוב שירה בכל יום מהתם נפקא, ושם נכלל, והיינו מטבע התפילה שטבעו חז"ל "לפיכך אנחנו **חייבים** להודות לך וכו' ולתן שיר שבח והודאה לשמך הגדול, ו**חייבים** אנחנו לומר לפניך שירה בכל יום תמיד", ועוד נתבאר במקומו היטב בס"ד.

נפשות בכל יום, ולא היו יודעים על מה היו מתים, עד שחקר והבין ברוח הקודש שעליו, שהיה מפני שלא היו **משבחין ומברכין** כראוי להשי"ת על כל טובותיו שהשפיע עליהם, על כן היו מתים בעונש זה. לפיכך עמד הוא ותיקן להם לישראל מאה ברכות שיברכו בכל יום כנגד המאה שמתו, ומאז פסקו למות" עכ"ל ודוק היטב. [ועיין עוד בחיבורי הנכחי (ערך מאה ברכות) וצרף לכאן].

וראיתי עכשיו בספר הזהר הקדוש ח"א (דקע"ח ע"ב): "בעי בר נש לשבחא ליה לקב"ה תדיר, בגין דאיהו אתרעי בשירין ותושבחן, ומאן דידע לשבחא ליה לקב"ה כדקא יאות, קב"ה קביל צלותיה, ושזיב ליה, הדא הוא דכתיב אשגבהו כי ידע שמי וגו', **אורך ימים אשביעהו**, ואראהו בישועתי", עיין שם באריכות במעלת המשבח לחי העולמים יתברך.

הרי לנו מפורש בדברי ספר הזהר הקדוש שעל ידי שיר ושבתה לחי העולמים - זוכה האדם לאורך ימים אשביעהו ודוק. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך תהלים) וצרף לכאן].

ובטעם הדבר יש לומר עם מה שמצאתי במדרש בראשית רבה (פמ"ח ס"ז): "והוא יושב פתח האהל כחום היום, רבי ברכיה משום רבי לוי אמר ישב כתיב בקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב, אתה סימן לבניך מה אתה יושב ושכינה עומדת, כך בניך יושבין ושכינה עומדת על גבן כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין קריאת שמע והן יושבים לכבודי ואני על גבן, שנאמר אלהים נצב בעדת אל וכו', רבי שמואל בר חייא ורבי יודן בשם רבי חנינא על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה - משרה שכינתו עליהם, מה טעם ואתה קדוש יושב תהלות ישראל". ועיין במפורשים שם ביפה תאר ומהרז"ו ועוד.

ולכאורה קשה והרי מקרא מלא שלא המתים יהללו יה ומהו שאמר: "ולא בחייהם בלבד אלא אפילו במיתתן מברכין ומודין לפני הקב"ה", ודוחק רב לחלק בין הלול לברכה והודאה.

ובפירושו "עץ יוסף" על המדרש תנחומא שם ראיתי שכה כתב: "אפילו במיתתם מברכין, והא דכתיב לא המתים יהללו יה, מצאתי בגליון רש"י ספר ישעיה דהיינו שאין יכולים להזכיר שם יה בלבד, אבל שאר שמות יכולין להזכיר ולשבח" עכ"ל.

והדברים נמצאים בתוספת לרש"י ישעיה (ל"ח א'): "אמרתי לא אראה יה, לא אשתמש עוד בשם של יה, בארץ החיים חיים משתמשין בו, אבל המתים אינם רשאים, שנאמר לא המתים יהללו יה, חק למתים שאין מזכירין שם בן שתי אותיות לעולם" עכ"ל.

וצ"ע טעמו של דבר שיש רשות ויכולת למת להשתמש בכל שמות המקום ב"ה, זולת שם יה. ונלפי הכתוב שם "שאר המתים מזכירין שם בן שתי אותיות לעולם", אזי גם שם "אל" לא יזכירו וישתמשו, ולא רק בשם "יה, וצ"ב].

ובס"ד נראה לי שיוכן היטב עם מה שלימדנו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת י' אות ח'): "שם יה הוא מסוגל להציל מן המיתה, כדאיתא במדרש במדבר רבה (פ"ה ס"ו כצ"ל) שהיה ארון הברית מכלה בבני קהת, וצירוף הקב"ה שמו הקהתי, לומר ששם י"ה יצילם מן המיתה, גם בתיקוני זהר חדש (דק"ה ע"ג ודקס"ב ע"ג) איתא כי שם י"ה הוא בחינת חיים" ע"ש.

ואם כן מובן שפיר מדוע המת אינו יכול לשבח ולקלס בשם י"ה שהוא בחינת

ובמדרש אותיות דרכי עקיבא (נדפס בספר בתי מדרשות ח"ב דף שמ"ג): "אל"ף, א'פתח ל'שון פ'ה, ופ'ה ל'שון א'פתח, אמר הקב"ה אפתח ל'שון פה של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום, וממליכין אותי בארבע רוחות העולם, שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום לא בראתי את עולמי, ומנין שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה, שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו, הוד והדר לפניו בשמים, ועוז ותפארת במקדשו בארץ וכו', ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה שנאמר מזמור שיר ליום השבת טוב ההודות לה' ולזמר לשמך עליון, טוב ההודות לה' בארץ מתוך בני אדם, ולזמר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת", ועיין מה שביארנו בזה בס"ד בהקדמת חיבורי טוב ההודות ח"א וצרף לכאן.

ג.

תהלים (קט"ו ז'): "לא המתים יהללו יה ולא כל יורדי דומה".

מדרש תנחומא (פרשת וזאת הברכה ס"ז): "הרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים, שנאמר ואתה חלל רשע וגו', וכן הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, וכי יש מת שהוא חייב מיתה אחרת, אלא רשע בחייו חשוב כמת, מפני שרואה חמה וזרחת ואינו מברך יוצר אור, שוקעת אינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליה, אבל הצדיקים מברכין על כל דבר ודבר שאוכלין ושותין ושרואין וששומעין, ולא בחייהם בלבד אלא אפילו במיתתן מברכין ומודין לפני הקב"ה שנאמר יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם".

משכבותם, אבל רשעים לא מברכים אותי לא בחייהן ולא במיתתן, לכך אמר דוד לא המתים יהללו יה, ולכן נאמר כי לא שאול תודך."

ומפורש כמ"ש לחלק בס"ד שדווקא ברשעים נאמר קרא זה דלא המתים יהללו יה, מה שאין כן בצדיקים גמורים שמשבחים ומזמרים לקב"ה אף אחר פטירתן ודוק.

עוד ראיתי בילקוט שמעוני מלכים א' (רמז קס"ט): "ויקברו ימי, וכי ימים מתים, אמר רבי שמואל בר נחמני צדיקים שמתים ימיהם בטלים והם קיימים, וכן הוא אומר יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם רוממות אל בגרונם, הא למדת שאפילו במיתתן מרוממים להקב"ה, וכן הוא אומר כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים שאפילו במיתתן נקראים חיים", והיינו כנ"ל. ובוה נתיישב אצלי מאמר רבותינו במדרש דברים רבה שאמרו ... [עד כאן נמצא והשאר חסר, השי"ת יחזיר לנו כל אברותינו בקרוב אמן].

ודע לפי האמור דשם "יה" מסוגל להציל מן המיתה והוא בבחינת חיים, יובנו היטב דברי הקדוש רבי שלמה מולכו זצ"ל הי"ד בספר המפואר והובא בספר מעיל צדקה (סימן תקס"א) ששם יה הוא מברך את מי שנותן צדקה לעניים ע"ש, ולכך צדקה תציל ממות ומרבה צדקה מרבה חיים, ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך צדקה) ודוק.

חיים ודוק. [ועיין גם בחיבורי תורת יעקב (סימן רל"א אות א') וצרף לכאן ודוק היטב].

וראיתי במצודות דוד על תהלים שם שכתב: "לא המתים, הכופרים בה' העומדים למות מיתת עולם לא יהללו את יה" וכו', ולפי זה הפסוק מדבר בדווקא **ברשעים** שבחייהם קרויין מתים, אבל צדיקים גם אחר הפטירה משבחים לחי העולמים, וזה חידוש וצע"ע.

ואחר כך דרך לימודי מצאתי במדרש פסיקתא רבתי (פרשה ג'): "אמר ישעיה לפני הקב"ה אפילו חוטא אדם לפניך אם יעשה תשובה אתה מוחל לו ויחיה ולא ימות, מפני שאין לך שבח מן המתים, שכך אמר דוד לא המתים יהללו יה. אמר לו הקב"ה לישעיה בני מה שאמר דוד בפסוק זה, אינו אלא **כנגד רשעים** שאינן עושין תשובה, והם הולכים בחוקות הגוים, ומכעיסין אותי ואני ממתין להם אולי יעשו תשובה, ואפילו בחיים קרואים מתים שנאמר כי לא אחפוץ במות המת, אבל **צדיקים** שבישראל שמתיראין מן הדין, ועוסקים בתורה ומברכים ומקדשין ומייחדין אותי בכל יום בכל איבריהם בכל חייהם ובמיתתן, כך אני מרביצן בכבוד גדול תחת עץ החיים בגן עדן, ובקבריהם אני נותן להם מנוחה ועומדים מקבריהם כל ערבי שבתות וכל ראשי חדשים וימים טובים וזמנים, ומרננים ומשבחים לפני יעלו חסידים בכבוד ירננו על

סימן מח

הזן ומפרנס אביו

גדולה אין למעלה ממנה, על כן שכרה אריכות ימים, והוא שכתוב למען יאריכון ימך", ועיין היטב בשו"ת חתם סופר יו"ד (סימן רמ"ט) ודוק.

כתב בספר מטה משה (עמוד גמילות חסדים ח"ב רפ"ג): "יקדים פרנסת אביו ואמו לפרנסת בניו, לפי שאותם ראוי לכבד, והיא צדקה

שאמרו בקידושין (ל' סע"ב) שלשה שותפין הן באדם, הקב"ה, ואביו, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו אמר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבודני וכו', בזמן שאדם מצער את אביו ואת אמו אמר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלי דרתי ביניהם ציערוני, דוק והבן כי קצרת.

ורבינו אלעזר אזקרי ז"ל בספרו הקדוש ספר חרדים (פ"ט אות כ"ו) כתב: "איש אמו ואביו תיראו, מפני צווי ה' ידמה אותם בעיניו **כמלך ומלכה**, ויפחד וירעד מאד מלעבור על רצונם, אלא כל אשר יצו שניהם, או אחד מהם, יהיה הדבר בעיניו דבר מלך שלטון, לא יטה ימין ושמאל. דלא שייך לשון מורא אלא באדון או מלך על עבדיו, שנאמר ואם אדונים אני איה מוראי וגו', וכתוב ירא את ה' בני ומלך.

בללו של דבר, יתנהג עמהם כמו שהיה מתנהג עם מלך בשר ודם שירא מאד פן יתיו ראשו, דאפילו קרעו כסותו ורקקו בפניו והכוהו, ישתוק ויסבול מפני פחד ה' ומהדר גאונו שהשוה מוראם למוראו, דכתיב את ה' אלהיך תירא וכתוב בהם איש אמו ואביו תיראו, לפי ששלשתן שותפין ביצירתו **והמצער אביו או אמו כאילו ציער השי"ת**, ועוד עיין שם.

ובספר מעיל צדקה (סימן ע"ד) הביא מספר חסידים שכתב: "עונש גדול לפי שמפרנס אחרים - ולאביו ואמו, ושאר קרוביו צריכים, ואינו מפרנסם" עכ"ל, ועיין בספר חסידים (סימן קנ"ה, וסימן תתל"ט) ודוק. [ועיין בספר צדקה לחיים (סימן תרל"ד)].

והנה מה שכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל: "כיבוד אב ואם, הזן והמפרנס לאביו

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת כ' אות י"ג): "הזן והמפרנס לאביו זוכה לאריכות ימים ושנים - כן אמרו במדרש תנא דבי אליהו, והובא בילקוט ראובני קונטרס קטן (ערך אריכות ימים אות א'). [ועוד עיין בתנא דבי אליהו שם (פרק כ"ו ופרק כ"ז)].

והמכבד אביו זוכה להיות מלך כמו שכתב הרב כלי יקר שמואל א' (פרק ט' דקע"ו ע"ב), וכך כתב הרב חיד"א בחומת אנך בשם המפרשים ז"ל.

ובהקדמתי לספרי הקטן חקקי לב חלק א' הבאתי מדברי רבותינו ז"ל והמפרשים דמה זוכה דוד למלכות הוא על ידי שקיים מצות כיבוד אב ואם, וכדברי הרב כלי יקר שזכרנו עיין שם" עכ"ל.

ובעניותי יש לי להוסיף בס"ד מדברי חז"ל במדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ט"ל): "שמע יוסף שבא אביו יעקב לגבול מצרים, ולקח את כל האנשים עמו, ויצא לקראת אביו וכל העם יוצאים לקראת המלך, וכי מלך היה - אלא ללמדך **שאביו של אדם כמלכו**", והובא דברי המדרש בילקוט שמעוני בראשית (רמז קנ"ג), ולכן המכבד אביו זוכה למלכות ודוק היטב. [במדרש פרקי רבי אליעזר שעם פירוש הרד"ל חסרה פיסקא זו וגם חסר ביאור הרד"ל עליה, מפני ידיו הרעות של הצנזור].

קידושין (ל"א ב'): "רב יוסף כי הוה שמע קל כרעא דאמיה, אמר איקום מקמי **שכינה** דאתיא", הרי שאמו של אדם **שכינה**, ובמדרש פרקי רבי אליעזר הנ"ל מפורש שאביו של אדם **מלך כנ"ל**, ובספר הזהר הקדוש ח"א (דקצ"ג ע"ב) אמרו מלך דא קב"ה, ועיין בספר קהלת יעקב (ערך מלך), והיינו קבה"ו, וזהו

ונכסים וחיים בעולם הזה וחיים ארוכים לעולם הבא שאין לו סוף יעשה רצון אביו שבשמים, ורצון אביו ואמו שנאמר כבוד את אביך ואת אמך", ועוד עיין שם (פכ"ו ופכ"ז) עיין שם.

ולבאורה יש להבין מדוע הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל הוצרך להביא דבר זה מדברי תנא דבי אליהו, והלא פשיטא הוא, שהרי זוהי מצוות כיבוד את ואם, כדאמרו במסכת קידושין (ל"א ס"ב): "תנו רבנן איזהו מורא ואיזהו כיבוד מורא לא עומד במקומו וכו', כיבוד - מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא" ע"ש, ועיין שלחן ערוך יו"ד (סימן ר"מ ס"ה) וש"ך ט"ז ברכי יוסף וביאור הגר"א שם ואכמ"ל.

ואולי קא משמע לן כדברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה (ר"פ ויחי) שהמעלה הגבוהה בצדקה שאין למעלה ממנה היא כשמפרנס אביו ואמו, ועל כן שכרה אריכות ימים, שכך כתב רבינו בחיי ז"ל שם: "אמר שלמה בספר משלי (י"ב כ"ח) באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות, כי הצדקה מדה עליונה ועצומה כוחה גדול ופריה חיים, זהו שאמר באורח צדקה חיים כלומר תוספת חיים על הנגזר, וכמו שדרשו חז"ל בבבא בתרא (י"א א') בעובדא דבנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, באה לפניו אשה בשני בצורת אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום, אמרה לו אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים, עמד ופירנסה משלו, לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק שקיים אשה ושבעה בניה, ימות בשנים מועטות, תנא הוסיפו לו עשרים ושנים שנה.

זוכה לאריכות ימים כן כתב במדרש תנא דבי אליהו והובא בילקוט ראובני" וכו'.

לפי הנראה הכוונה למדרש תנא דבי אליהו רבה (פרק ט"ז): "פעם אחת הייתי יושב בבית המדרש הגדול שבירושלים, ובא תלמיד אחד ושאל אותי דבר כמו בן ששואל את אביו, ואמר לי מפני מה נשתנו דורות הראשונים מכל הדורות כולם שרבו ימיהם והאריכו ימים ושנים. אמרתי לו בני בשביל כך האריכו שנים כדי שיוכלו לעשות גמילות חסדים זה עם זה.

מנין תדע לך שכך הוא צא ולמד מעשרה דורות ראשונים, אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, מתושלח, למך, נח. אדם בא לעולם בא שת בנו אחריו אמרו לו לשת עבוד את אביך - היה זנו ומפרנסו ומכלכלו. בא שת לעולם בא אנוש בנו אחריו, אמרו לו לאנוש עבוד את אביך - היה זנו ומפרנסו ומכלכלו. אמרו לאנוש עבוד את אבי אביך אמר להם קינן בנו אחריו אמרו לו לקינן עבוד את אביך - היה זנו ומפרנסו ומכלכלו, אמרו לו לקינן עבוד את אבי אביך, אמר להם קינן אין אני חייב בו. וכן עד נח, בא נח לעולם אמרו לו עבוד את אביך - היה זנו ומפרנסו ומכלכלו, אמרו לו לנח עבוד את אבי אביך קיבל עליו, והיה זן את אבי אביו וכל אבותיו שהיו באותה שעה, ולא עוד אלא היה יוצא וממחה בדברים כל אותן מאה ועשרים שנה עד שלא בא המבול, לפיכך בא הכתוב והגיד עליו לדורות שהוא היה צדיק שנאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני וגו' מכאן אמרו מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב" עד כאן דברי המדרש.

ועוד עיין במדרש בתנא דבי אליהו רבה (פכ"ד ס"ה): "כל המבקש ימים ושנים ועושר

שעשה יעקב עמו שפרנס אותו שבע עשרה שנה, שהרי כשפירש יוסף מאביו בן שבע עשרה שנה היה שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה, ובזכות שפרנס יעקב את יוסף שבע עשרה שנה, מצינו שפרנס יוסף ליעקב במצרים שבע עשרה שנה מדה כנגד מדה. וזהו שכתוב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה עכ"ל.

וזהו לשון הגאון המובהק רבה של עיר התורה חלב, רבי אברהם ענתבי ז"ל בספרו חכמה ומוסר (דרך חיים פ"ג דף ק'): "אם אין לו לאב להתפרנס משלו, חייב הבן לפרנסו משלו, ולא יביאהו לידי בושה להצטרך לאחרים לפרנסו, ומכל שכן לעת זקנתו שלא נשאר לו עוד כח לצאת ולבוא ואינו יכול להרויח כלום, ראוי לפרנסו בכבוד כפי יכולתו, וגם בגופו חייב לשרת אותו בכל מה שצריך לו, ויצוה על אשתו ובניו שיזהרו מאד בכבודם, ואל יקוצו בהם האשה וילדיה, ולא תהיה האשה מהנשים שאינן צנועות שעליהם נאמר בת קמה באמה כלה בחמותה, וכל שעה ושעה רבה עם הבעל בעבור אביו ואמו, ובזה גורמת לבעלה להיות פוגע בכיבוד אביו ואמו, וענוש יענש שילך בקיצור שנים, וגמולה ישוב בראשה" עכ"ל.

ועוד עיין מה שהארכתי בעניני כיבוד אב ואם מעלתו ושכרו - בחיבורי הנכחי לקמן (ערך כיבוד אב ואם) וצ"ח לכאן.

ודרך נתיבה אל מות, כלומר וכיון שכן בטוח הוא כי בדרך נתיבה לא ימצא מות, כי כל הדורך נתיבה לא יראה מות קודם הנגזר וקודם זמנו לא ימות. וכענין שכתוב וצדקה תציל ממות, כלומר שהיא מגינה עליו שלא ימות קודם זמנו, כי מאחר שהצדקה היא מוסיפה על הנגזר, כל שכן שתגיע ותקרב הימים על הנגזר ולא ימצא מות קודם בוא זמנו.

ענין הצדקה הוא שיתן אדם משלו למי שצריך. והנה היא מדריגות רבות, יש צדקה שיתן אדם פרוטה לעני מן האומות. גדולה ממנה שיתן לעני ישראל והוא מעניי עיר אחרת. למעלה ממנה שיתננה לעניי עירו שנאמר את העני עמך, עני שעמך. למעלה ממנה שיתננה לעני קרובו שנאמר ומבשרך לא תתעלם. למעלה ממנה שיפרנס את בניו וכן אמרו חז"ל מאי דכתיב אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, וכי אפשר לו לאדם לעשות צדקה בכל עת אלא זה הזן את בניו ובנותיו כשהם קטנים. למעלה ממנו **שהוא מפרנס אביו ואמו שהוא מקיים מצות כיבוד אב ואם והיא צדקה גדולה שאין לך למעלה ממנה על כן שכרה אריכות ימים**, הוא שכתוב למען יאריכון ימיך. זהו באורח צדקה חיים, והנה זה מידה כנגד מידה.

ובן מצינו ביוסף שפרנס את אביו שבע עשרה שנה והיא מידה כנגד מידה, בזכות צדקה

חידושי סוגיות

(פסחים ל"ז א', מ"א א', מ"ב א')

א. בענין אפית מצה בטפא

[זכרון משה ח"ג סי' כב]

אחאי גאון (פרשת צו ס"ס ע"ז), וכן פסק הרי"ף בהלכותיו (שם ד"א ע"ב), ורבינו המאירי ז"ל שם ועוד.

וזה לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות חמץ ומצה (פ"ו ה"ו): "אחד מצה שנאפית בתנור, או באילפס, בין שהדביק הבצק באילפס, ואחר כך הרתיח, בין שהרתיח ואחר כך הדביק, אפילו אפאה בקרקע הרי זה יוצא בה ידי חובתו", וכתב הרב המגיד משנה ז"ל שיש בזה מחלוקת בין הגאונים כמו שכתוב בהלכות הרי"ף, ורבינו הרמב"ם סובר כדעת הרי"ף דקיימא לן כרבי יוחנן, והראב"ד ז"ל בהשגות שם כתב מעשה אילפס אף על גב דלחם הוי, מיהו איכא למיחש ביה משום חימוץ וכו', וכתב הרב המגיד משנה שם שאין לדברים אלו עיקר, והביא הדברים מרן בבית יוסף שם.

העולה מכל האמור דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש ז"ל שלושת עמודי ההוראה, פסקו כרבי יוחנן דלא שנא הרתיח ולבסוף הדביק, ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח לחם הוא וחייב בחלה ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, ואין בו חשש חמץ, אמנם יש רבים מהגאונים והראשונים שחולקים עיין בית יוסף שם.

ומרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן תס"א סעיף ב') פסק: "טפא (ר"ל רעף) של חרס חדשה, לא שנא הסיקה מבפנים או מבחוץ, מותר כיון

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן תס"א סעיף ב'): "טפא (ר"ל רעף) של חרס חדשה, לא שנא הסיקה מבפנים או מבחוץ, מותר כיון שהאור שולט תחתיה, וכו', אבל צריך להסיק תחילה, בין תנור בין כוביא בין באלפס בלא מים, בין בקרקע, אבל להדביקו תחילה ואחר כך להסיק, יש אוסרים, וטוב ליזהר" עכ"ל.

פסחים (ל"ז א'): "תנו רבנן הסופגנין והדובשנין ואיסקריטין, וחלת המסרת (ר"ל ממחבת), והמדומע פטורים מן החלה וכו', אמר ריש לקיש הללו מעשה אילפס הן, ורבי יוחנן אמר מעשה אילפס חייבין, והללו שעשאן בחמה. מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין עשאן באילפס חייבין בחמה פטורין, תיובתיה דרבי שמעון בן לקיש, אמר עולא אמר לך רבי שמעון בן לקיש הכא במאי עסקינן שהרתיח ולבסוף הדביק, אבל הדביק ולבסוף הרתיח הכי נמי דפטורין", עיין בסוגיא.

ורבותינו הראשונים כמלאכים ע"ה נחלקו כמי הלכה, והרא"ש ז"ל בפסקיו שם (פ"ב ס"ו) הביא דברי רבינו חננאל ז"ל שפסק כריש לקיש בהדביק ואחר כך הרתיח, והוא ז"ל חולק ופסק כרבי יוחנן, דלא שנא הרתיח ולבסוף הדביק, ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח, לחם הוא וחייב בחלה, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח, ושכן פסק בשאלתות דרב

להקל באיסור תורה, כנגד **שנים עשר** פוסקים, ואתם הרא"ש ז"ל שהוא מעמודי ההוראה, ואתם גם הגאונים רב שרירא רוב האי ורבינו חננאל ש"דבריהם דברי קבלה וככתובים בתלמוד דמו", עיין בית יוסף שם, ודרכי משה שם (אות א'), ובספר ערך השלחן יו"ד (שם אות ו'), ודוק היטב.

ואכן בעוד מקומות הרבה מרן ז"ל סומך על כללו זה דהלכה כרי"ף והרמב"ם, אפילו להקל באיסורי תורה ואפילו נגד רבים, ולדוגמא עיין בית יוסף יו"ד (סימן ל"ה דמ"ח ע"א), ודרכי משה (שם אות ד' ו"ג), ובית יוסף יו"ד (ס"ס נ"ב) ודרכי משה (שם אות א' וב'), ובית יוסף יו"ד (סימן נ"ה) ודרכי משה (שם אות ד'), וכתבתי במקומו בס"ד, ועיין בחיבורי שם בצלאל (סימן ל"ה אות ד'), ובחיבורי ברכי נפשי ח"ב (סימן ד' אות ב'), וצרף לכאן ודוק.

ועכשיו ראיתי שכבר כתב כן בספר מאמר מרדכי או"ח (שם אות ה') שאחר שהביא דברי הרב נזירות שמשון כתב: "והוא שלא בדקדוק דהא דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש להתיר, והם העמודים אשר הבית בית ישראל נכון עליהם, וברוב המקומות פסק מרן ז"ל אפילו כתרי מינייהו כמבואר בהקדמתו, אלא שכאן חשש לכתחילה להחמיר מאחר דאיכא רבים וגדולים דאוסרים ראוי להחמיר באיסור חמץ דחמיר, וזה ברור" ודוק.

ועל ספר נזירות שמשון על השלחן ערוך - עיין במאמר מרדכי או"ח (סימן שצ"ה אות ג'): "וראיתי לאחד מיוחד מאחרוני זמנינו בספר קטן הכמות רוב האיכות נקרא בשם נזירות שמשון", ועוד לו שם (סימן שי"ג אות א') שכתב: "כך מצאתי בספר קטן הכמות רוב האיכות לאחד מחכמי דור שלפנינו נקרא בשם נזירות שמשון" ודוק.

שהאור שולט תחתיה, אף על פי שאין שלהבת עולה על גבה מרתח רתח והפת נאפית מיד, ואינה בא לידי חימוץ, אבל צריך להסיק תחילה, בין תנור בין כוביא בין באלפס בלא מים, בין בקרקע, אבל להדביקו תחילה ואחר כך להסיק, יש אוסרים, וטוב לזוהר" עכ"ל.

וראיתי לגאון המובהק מהרש"ח ז"ל בהגהות נזירות שמשון שם תמה וכתב: "יש אוסרים, לא ידענו למה כתב יש אוסרים, הא הם רוב מנין ורוב בנין רב נטרונאי גאון, רוב עמרם גאון, וראב"ד, ורשב"א וכל בו, והגהות מיימוני" עכ"ל.

ובעניותי נעלם ממני מאי קשיא ליה ז"ל, כי מרן ז"ל הוא הולך לשיטתו דיש לפסוק כתלת עמודי ההוראה או כתרי מגו תלת, כמפורש בדבריו בהקדמה לבית יוסף ז"ל, ונודע כי דרכו ומנהגו של מרן ז"ל לפסוק כתלת עמודי ההוראה הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, או כתרי מגו תלת, **ואפילו כנגד רוב הפוסקים**, וכדכתב בשו"ת פני יצחק ח"ה (אה"ע סימן ה' ד"ה ותו דס"ז ע"א): "מרן ז"ל דרכו לפסוק כתלת עמודי ההוראה או כתרי מגו תלת, ואינו משגיח עוד על דברי שאר הפוסקים" ע"ש, ובספר חקרי לב יו"ד (ח"א סימן קנ"א ד"ה ולדידי) כתב דרך מרן ז"ל דהיכן דהרמב"ם והרא"ש בדעה אחת כוותיהו קיימא לן נגד רוב הפוסקים ע"ש.

ותראה כן בבית יוסף או"ח (סימן רמ"ו) שמרן ז"ל פסק כרי"ף וכרמב"ם נגד **שנים עשר** פוסקים, ועיין שם בברכי יוסף (אות ב') ובספר פתח הדביר שם, ובחיבורי ברכי נפשי ח"ב (סימן ד' אות ב') ע"ש.

ואין לומר דשם הוי איסור דרבנן, דלא היא, שהרי כזאת תראה גם בשלחן ערוך יו"ד (סימן י' סעיף ב') שמרן ז"ל פסק כרי"ף והרמב"ם

ב. בענין פסח שבשלו בחמי טבריא

[מתוך מכתב הדר יעקב ח"ו סי' א אות ב]

וכה כתב הגאון רבי שלמה הכהן מווילנא ז"ל בהגהות חשק שלמה שם: "פסח שבשלו בחמי טבריא חייב, נ"ב שמעתי מפי מר אבא הרב המופלג בתורה ויראה מוהר"ר ישראל משה הכהן ז"ל דפעם אחת כשנתכבד אצל הרב המאור הגדול הצדיק הגביר המפורסם מהור"ר אריה לייב ב"ר בער זצ"ל, ובתוך הבאים לקבל פניו היה חכם אחד גדול מחכמי עיר הקודש ירושלים, ועמד החכם הנ"ל בתימה גדולה דאיך משכחת לה הך דינא דפסח שבשלו בחמי טבריא, דהא פסח אינו נאכל רק בירושלים ואם הביאוהו לטבריא, כבר נפסל משום יוצא ובלאו הכי לוקה משום לאו דיוצא, ועוד נראה דבפסח שנפסל אין בו משום איסור בישול וכמו שאמרו שבאכלו מבעוד יום אין בו משום נא ומבושל.

ואם את החמין טבריא הביאו לירושלים כבר נצטנן, ועוד דכלי שני הוא ואינו מבשל כלל, ולא תירצו על זה כלום כך סיפר לי מר אבא ז"ל.

ולענ"ד יש לומר בפשיטות דמשכחת לה בשעת היתר הבמות, דקדשים קלים היו נאכלים אז בכל ערי ישראל וכדתנן בזבחים (קיד"ב) והלכך אף דהקרבת הפסח עצמו היתה בבמת ציבור בנוב וגבעון, מכל מקום אכילת הפסח היתה מותרת בכל ערי ישראל והיו יכולים להוליכו אחר כך אפילו לטבריא, וכעין תירוץ זה משני לעיל (ט"ל ב) דאמר ריש לקיש דזאת אומרת ועיין שם בפירושו רש"י ז"ל, עד כאן דברי הגאון רבי שלמה הכהן ז"ל.

וכדברים אלו דמדובר בבמה גדולה בשעת היתר במות - כבר כתב בשו"ת שם

ומה ששאלת ידידי היקר שליט"א אם יש עמדי דברים בשאלה הידועה בענין פסח שבשלו בחמי טבריא, הנני להעתיק ולהביא לך בזה את אשר עזרני צור יעקב ית"ש לכתוב בפתגמא דנא, ותפילתי שיהיה לרצון לפני כל, וימצאו הדברים חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם כיר"א.

פסחים (מ"א א'): "אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור, פסח שבשלו בחמי טבריא חייב. מאי שנא בשבת דלא תולדות אש בעינן וליכא, פסח נמי לאו תולדות אש הוא. אמר רבא מאי חייב דקתני דקא עבר משום צלי אש. רב חייא בריה דרב נתן מתני לה להא דרב חסדא בהדיא, אמר רב חסדא המבשל בחמי טבריא בשבת פטור, ופסח שבשלו בחמי טבריא חייב, שעבר משום צלי אש".

ופירש רש"י ז"ל: "חמי טבריא, מעיינות ורותחין: פסח שבישל בחמי טבריא חייב, על אכילתו, וקא סלקא דעתך משום דלא תאכל מבושל: דלאו תולדות אש היא, הלכך לאו בישול הוא, דליהוי חייב משום אב מלאכה: משום צלי אש, לאו דלא תאכל כי אם צלי אש איכא, ולא לאו דבישול, וסבר לוקין על לאו שבכללות: בהדיא, דחייב רב חסדא משום צלי אש, ולאו משום בישול".

וכבר מפורסמת בעולם התמיהה הגדולה אין יצוייר כזאת לבשל קרבן הפסח הקרב בירושלים במים הרותחין דטבריא, הרי להוציא קרבן הפסח להוליכו לטבריא אי אפשר שהרי נפסל ביוצא, ולהביא מים מטבריא לירושלים אי אפשר דהוה כלי שני שאינו מבשל עיין שבת (מ' ב) עיין שם.

"עיקר קושייתו אין לה מקום, דאף שהפסח נפסל ביוצא, מכל מקום איצטרך לאשמועינן דחייב תרתי גם משום מבושל ועיין פסחים (מ"א ב' ד"ה איכא דאמרי) "עכ"ל, והארכתי בזה בס"ד בחידושי כת"י למסכת פסחים (שם) והבאנו לו רעים אהובים הסוברים כמותו, והגרז"ו לייטר ז"ל בשו"ת ציון לנפש חיה (סימן קט"ז) כתב כדברי רבינו יוסף חיים ז"ל והביא לזה ראייה ממסכת מנחות (נ"ט ב') ע"ש, ועיין מנחת חינוך (מצוה ז' אות י"ט) ואכמ"ל.

ואדברן מילתא דבשנות צעירותי בלומדי מסכת פסחים בשיבת "תושיה" תפרח זמן קיץ שנת ש"ת כ"ח לפ"ק "וללכת בדרכיו" לפ"ק, אמינא דאחר שרבותינו בספרי (פרשת דברים פ"סקא א') אמרו שעתידה ירושלים להתפשט ולהגיע עד שערי דמשק ע"ש, אם כן בודאי בדרך התפשטותה והתרחבותה תכלול גם את טבריא, ואז יש מקום לשאלה זו ודוק. [גדולה מזו עיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן ס"ב) שהבאתי דברות חז"ל שיש אומרים **שבית המקדש** עצמו, הוא הוא יתפשט עד דמשק עיין שם].

ועוד זכורני שאמרתי אז, שאם היתה לנו רשות הייתי אומר בס"ד בישוב קושיא זו שכבר רבינו הגדול עטרת המפרשים רש"י ז"ל במתק לשונו הטהורה תירץ שם שאלה זו בכותבו "חמי טבריא, מעיינות רותחין", דמה הרגיש ומאי קא משמע לן בזה.

אלא כוונתו ז"ל ללמדנו שלא נטעה כאילו אכן כאן מדובר בדווקא באותם מעיינות רותחין הנמצאים בעיר טבריא, דלא היא, אלא כל מעיינות הרותחים נקראים בשם "חמי טבריא", אף שאינם בעיר טבריא, ונקראו כן על שמן של מעיינות טבריא, וממילא אתי שפיר בפשיטות.

אריה י"ד (סימן ל"ב דמ"ד ע"א) ובהגהות הגאון מהרש"ם ז"ל פסחים שם, ובספר המפתח על הרמב"ם הלכות קרבן פסח (פ"ח ה"י ד"ש" סע"ד) ציינו לעשרות עשרות אחרונים שדנו בענין עיין שם.

והנני להוסיף בס"ד מה שלא ציינו שם, הנה עיין בזה לרבה של ירושלים ת"ו הגאון האדר"ת ז"ל בספרו שו"ת מענה אליהו (סימן י"ה דף מ"ה), ולאדמו"ר הגה"ק מספינקא זצוק"ל הי"ד בספרו היקר שו"ת חקל יצחק (סימן פ"ה) ומה שהובא בשמו בספר "שיח זקנים" ח"ה (זכרון יוסף דף שכ"ט), והגרז"ו לייטר ז"ל בספרו שו"ת בית דוד (סימן ק"ז דנ"ה ע"ב) הרבה לציין בזה לסופרים וספרים שעמדו בזה, ועיין גם בספרו שו"ת ציון לנפש חיה (סימן קט"ז), ועיין לקמיה.

עוד אוסיף דהנה עיין לדודי זקני רבינו יוסף חיים זצ"ל בעל בן איש חי בספרו בנייהו פסחים (ח' ב') הזכיר קושיה זו וכה כתב: "אין זו קושיה, דאפשר ברגע להביא חמי טבריא לירושלים על ידי שד, או ברגע השד יוליך בשר הפסח לטבריא ושם צלו אותו בני אדם, וכמו שאמרו בעירובין (מ"ג א'). אי נמי עשו קפיצת הדרך ברגע אחד מירושלים לטבריא, כמו שמצינו במהרח"ו ז"ל שהלך ברגע מירושלים לדמשק בקפיצת הדרך". ועוד עיין שם מה שכתב בזה. [מה שרמז על עובדא דמהרח"ו ז"ל - עיין בחיבורי מנוחת שלום ח"י"ב (סימן ט"ז) ותבין].

והנה מה שכתב רבינו יוסף חיים ז"ל שהולוכו בשר הפסח לטבריא - מבואר שאינו סובר כגאון רבי שלמה הכהן ז"ל שפסח שנפסל אינו חייב על בישולו, אלא דעתו שגם בפסח שנפסל ביוצא אסור לבשלו, וכן מצאתי לגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל שנשאל בשאלה הנ"ל ותירץ:

ואמר אלמלא לא עלינו אלא לרחוץ בחמי טבריא דינו, ונמצאת עלייה שלא לשמה".

הרי שהתלמוד מכריז ואומר אין חמי טבריא בירושלים, ואיך אנחנו קמים ואומרים דשאלת התלמוד "פסח שבשלו בחמי טבריא חייב", היא על מעיינות רותחים הנמצאים בירושלים, והרי התלמוד אומר מפני מה אין חמי טבריא בירושלים, אתמהא.

ולא קשיא כי רבות מצינו כן דנוקטים רבותינו לשון אין, אבל לא באו לשלול במוחלט,

וכמו שכתבו התוספות ז"ל סוטה (כ"ז א'), ונדה (י"ב) ע"ש, ועיין שו"ת בית יעקב (סימן קכ"ב), ולגאון מהרש"ם ז"ל בספרו עין הרועים (דקל"א ע"ב אות ח'), וברכת אהרן על מסכת ברכות (מאמר כ"ו ומאמר קכ"א), ושדי חמד (מערכת א' כלל רל"ה) ע"ש.

ונדולה מזה לימדנו הש"ך חו"מ (סימן ל"ה אות ב') דלשון לא יתכן אין הכוונה שלא יתכן כן לעולם אלא רק על פי רוב קאמר ע"ש, וכן לשון אי אפשר מצינו שלא בא לשלול במוחלט ולמנוע הדבר מכל וכל, אלא הכוונה שהוא קרוב לודאי וכמו שכתבו התוספות נדה (ה' ב' ד"ה ואם) והר"ן שם, וריטב"א מכות (ד' א'), ועיין שו"ת בית יצחק אה"ע (ח"א סימן ס' סוף אות א'), וחידושי מהרי"ו על שו"ע (סימן תמ"ב לט"ז ססק"ט), ושו"ת אפרקסתא דעניא (סימן קכ"ה), ועוד הרבה כיוצא בזה.

ועל פי זה יש מקום לפרש מפני מה אין חמי טבריא בירושלים דהיינו שלא מצויים הרבה מעיינות חמים לעולי רגלים, ובפרט שהיו באים בריבוי עצום כפליים מיוצאי מצרים כעדותם בפסחים (ס"ד ב'), ועיין יומא (כ"ב ב') וגיטין (נ"ז א') עש"ה, וגם אם היו הרבה מעיינות חמים בירושלים, מיקרי שאין מעיינות חמים עבור המון אדיר כחול הים ודוק.

ואל תתמה על החפץ דזו מנין - הנה תא ואחוי לך דברים מפורשים וכה כתב אחד מרבנותינו הראשונים כמלאכים רבינו יצחק אור זרוע ז"ל בספרו הגדול אור זרוע ח"א (הלכות נדה סימן ס"ו): "אני המחבר איקלעתי לארץ הגר [ר"ל הונגריה] לבורן [ר"ל בודאפשט] ולאוסטריגוס, ויש שם חמי טבריא נובעין מן הקרקע, ושאלוני אם הנשים יכולות לטבול בהן שהיו מסופקין בעבור שהן חמין, והוריתי להם להיתר" וכו'.

הרי שמצינו "חמי טבריא" גם בארץ נכריה היא ארץ הגר היא הונגריה, ובעל כרחין ד"חמי טבריא" הוא שם ותואר לכל אותם מעיינות רותחים הנמצאים בעולם, ולא איכפת לן היכן מקומם במציאות, ואף שאינם בעיר טבריא אלא במקום וארץ אחרת, נקראים הם בשם "חמי טבריא" על שם חמי טבריא האמיתיים הנמצאים בעיר טבריא, ומינה נמי לנדון דידן דחמי טבריא היינו מעיינות רותחים והם נמצאים בירושלים, ועל דא שאל רב חסדא. [עיין מילואים בסוף הספר אות א'].

ואם תאמר חמי טבריא דהיינו מעיינות רותחים בירושלים היכא משכחת לה. תשובתך בצדך שהרי לימדנו רבותינו בעירובין (י"ט א') דשלשה פתחים יש לו לגיהנם, וחד מן הון בירושלים, והרי במסכת שבת (ט"ל א') אמרו דהא דחמי טבריא מיקרו תולדות האור משום דחלפי אפיתחא דגיהנם ע"ש, ומינה נמי למעיינות דבירושלים ודוק. [ועכשיו ראיתי שכבר זכה בה הגאון זכר יהוסף שם (דט"ל סע"א), ועיין גם בשו"ת חקל יצחק הנ"ל].

שמן תאמר הרי בפסחים (ח' ב') אמרו: "אמר רבי דוסתאי ברבי ינאי מפני מה אין חמי טבריא בירושלים, כדי שלא יהו עולי רגלים

הרי שכבר הוא ז"ל כתב כן שבירושלים אכן היו חמי טבריא דהיינו מעיינות רותחים, אלא שלא היו עשויים לתענוג, ונראה דיש לכוין דבריו בלשון הספרי הנ"ל ועיין. [ולא ידעתי מדוע לא הרגיש שתירוצו יש לכוונו בדברות רש"י ז"ל כנ"ל, ועיין בדברי הרב המהדיר שם הי"ו ובכל ציוניו].

ובמנחת עני שם אחר שתירץ כנוצר לעיל סיים: "אמנם תירוץ זה דוחק, ובעל כרחין צריך לומר שהביא מחמי טבריא לירושלים שעדיין חמין הן שאפשר לצלות בהן" עכ"ל.

ותמהני דתבר לגזיזה ובחר בתירוץ דחוק יותר לכאורה, דאיך יתכן שהביא מים מחמי העיר טבריא לעיר ירושלים וישארו חמים שאפשר לבשל בהם, והרי הוא מעיקרא פתח ואמר בראש דבריו "ולא מסתבר שיכלו להביא חמי טבריא לירושלים ויהיו עדיין חמים", והשתא מאי סבר, ודילמא לתירוצי רבינו הבן איש חי ז"ל נתכוין, או שעשו סילון מטבריא לירושלים, וכל זה דוחק רב, ומחזורתא כדשנינן מעיקרא בס"ד.

ובהיותי בזה ראיתי בספר ילקוט הגרשוני לפסחים שם (בהשמטות דנ"ח ע"א) שהביא שבספר תורה תמימה שמות (פרק ט' אות פ"ט) גם כן תירץ כן שכל מעיינות הרותחים בכל מקום שהם נקראים בשם חמי טבריא ולזה נתכוין רש"י וכנ"ל, ותמה עליו בזו הלשון: "ופלא גדול איך נעלם ממנו דבירושלים אין מעיינות חמין מחמי טבריא כנוצר בספרי הנ"ל, ובפסחים (ח' ב') וצ"ע", וכן הוא בילקוט הגרשוני שם (דנ"ג רע"ד).

ואחר בקשת המחילה כראוי וכיאות, אומר אני דאין כאן "פלא" כלל, ואדרבה מהספרי נראה שיש ראייה לתירוץ זה וכנ"ל, והביאור

וראיתי בספרי במדבר (פרשת בהעלותך פיסקא פ"ט): "כיוצא בדבר רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר מפני מה לא ברא המקום חמין בירושלים כחמי טבריא, כדי שלא יאמר אדם לחבירו נלך ונעלה לירושלים, הא אם אין אנחנו עולים אלא בשביל רחיצה אחת דיינו, ונמצית עלייה שלא לשמה", והובא בילקוט שמעוני שם (רמז תשל"ה) עיין שם.

ולכאורה מלשון הברייתא "מפני מה לא ברא המקום חמין בירושלים כחמי טבריא", יש לדקדק שאכן הקב"ה ברא חמין בירושלים אך אינם כחמי טבריא, אם מצד איכות אם מצד כמות, וזה סעד לדברינו האמורים ודוק. [עיין מילואים בסוף הספר אות ב].

ואם אכן צודקים וכנים אנחנו במה שדייקנו מהספרי, אזי יש מכאן ראייה לדברי הגאון המובהק רבי יוסף דוד זינצהיים ז"ל בספרו מנחת עני ח"ב (ערך חמי טבריא דע"ד ע"ב), שגם הוא ז"ל עמד בשאלה הנ"ל דאיך אפשר למצוא דינו דרב חסדא לבשל הפסח בחמי טבריא שהרי אם הוציאו נפסל, ולא מסתבר שיכלו להביא חמי טבריא לירושלים ויהיו עדיין חמים וכנ"ל. [ומדבריו נראה דבקרבן פסח פסול אינו עובר אם בישלו, ועיין לעיל].

ותירץ במנחת עני שם: "וצריך לומר דחילוק יש בין חמי טבריא שיש מהם שהרחיזה לתענוג כגון אלו שבעיר טבריא, ויש מעיינות חמין אחרים, שעם שהם חמים הרחיזה בהן אינה תענוג, ועל שם חמימותם נקראו כולם חמי טבריא, ודוקא אלו שהם לתענוג הם אינם נמצאים בירושלים מהטעם שאמרו בתלמוד, אבל מעיינות חמים אחרים שאינם לתענוג שפיר היו בירושלים, ועל זה אמר רב חסדא הך דינא" ע"כ.

וידידי נפשי ה"י, דע כי עוד הרבה דיו נשתייר בקולמוס פתגמא דנא והמסתעף, כההיא דכתב לעורר בספר תורה תמימה שם מסנהדרין (ק"ח א') ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן ט' ד"ה ומיהו), וכעת לרגל הטרדות הרבות, אי אפשר לי להאריך יותר, ובעזה"ל לקח ולהשלים בדבריהם ולהפיץ עוד אור בענין זה כיר"א.

בדברי התלמוד פסחים (ח' ב') הוא כמו שכתבנו, וכדסבר מעיקרא גם הגאון מנחת עני ז"ל, וכן תירץ בשו"ת פרי יצחק ח"א (ס"ס כ'), וכן הביאו משם ספר ברכת ראש על מסכת נזיר בליקוטי מהרא"י שבסופו ועוד, ואנחנו סמכנו תירוץ זה בסמוכות של אור, בדברי אור זרוע, ואור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה זיע"א.

ג. בענין אין לשין במים הגרופים

[מתוך זכרון משה ח"ג סי' יח אות ב עע"ש]

פירש רש"י ז"ל ממוליאר הגרופ שהן חמין או פושרין. והא פשיטא. והרב אלפסי ז"ל פירש שנשאבו בו ביום, ויש מפרשין מים מגלגל הרחים שמתחממין על ידי התנועה המהירית, מלשון נחל קישון גרפם. וכלהו איתנייהו והני מילי בלא שהייה, ואם הבנתי דברי קדשו נכונה במה שכתב "והא פשיטא", רצונו לתמוה על פירוש רש"י ז"ל שמים גרופין היינו ממולייר שהמים בו חמין, דמאי קא משמע לן ופשיטא דאסור דאם במים שהתחממו בחמה וחמי חמה אסור ללוש בהם, קל וחומר במי מולייר וזה כדכתיבנא.

ובחידושי הריטב"א ז"ל פסחים שם ראיתי שכתב: "לא בחמה ולא בחמי חמה, ולא בחמין ולא בחמי חמין, והא קא משמע לן דאין לשין בחמין ואפילו לאחר שנצטנן, דאי לא פשיטא, כיון דאמר ולא בחמה כל שכן בחמין. אי נמי דלא נאסרו אלא בעודן פושרין, וזו ואין צריך לומר זו קתני", ועם דבריו יתיישבו דברי רש"י ז"ל ודוק.

פסחים (מ"ב א'): "דרש רבא אשה לא תלוש בחמה, ולא בחמי חמה, ולא במים הגרופין מן המולייר, ולא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את כל הפת".

ופירש רש"י ז"ל: "במים הגרופים מן המולייר. דור גדול של נחושת, ותלוי על האור כל שעה, ונחושתו עבה, ואפילו כשאין שם אור, מים שבשוליו חמים או פושרין: גרופים. לשון שיריים, שממצינ מנחושתו של שוליו".

ובעניותי איני מבין הדברים היטב, דאם עוסקים במים שנגרפו מן המולייר התלוי כל שעה על גבי האש, והמים שבתוכו חמין כדפירש רש"י ז"ל, אם כן מאי למימרא פשיטא, השתא מים שהוחמו בחמה וכן חמי חמה אסורים, כל שכן מים חמים שבשולי הדוד שהם חמים מהם הרבה. ותו בעניותי איני מבין היטב מהו שכתב רש"י "גרופים לשון שיריים" ואין בגרופים מונח לשון שיריים.

וראיתי בחידושי מהר"ם חלאווה ז"ל פסחים שם שכתב: "ולא במים הגרופין.